

**Konomiokyry,
Tanõgarã,
Tanõgarerã**

**Moma'e kõi janepota katu
jomẽ moma'e potyry**

Konomiokyry, Tanõgarã, Tanõgarerã

Moma'e kõi jane pota jõe
Tea pupe mã'eõ ee mãekõ,
jane paje rupi korijõ tẽ
mã'eõ ee mãekõ

Como funcionavam as antigas
práticas de resguardo dos
rapazes e como funcionam os
resguardos que fazemos até hoje

Jawaruwa Wajãpi

Imomewa

1. Imomvyvya xx
2. Tanōgarā amō Tanōgarerā xx
3. Nojikoakui maekō itetejī oo moma'e kō romō xx
4. Ikatuway jikoaku xx
5. Tanōgarerā tekoe'e kwerā kō,
amō tanōgarerā nikatui maekō xx
6. Nijamojiporoi tanōgarā kō amō tanōgarerā kō toke xx
7. Oma'ě xx
8. Moma'e potyry ipijekatu ma'ěvo mirā pije xx
9. Morijō teko uve xx
10. Nojapakyryi waivī rē xx
11. Ayvu kō ikatu poroereko māekō xx
12. Upikō tē ojiporaka katu xx
13. Moju porojuka remē xx
14. Moma'e pō jakoaku xx
15. Ji'ive jajuka mijarā erovāe xx
16. Potyry xx
17. Opi xx
18. Mijarā kagwerā kō xx
19. Jiporaka katu mā'ě mowā xx
20. Aia xx
21. Jane remi'ō mojiptyarā romō xx
22. Omena kupa xx
23. Nijaparityi waivī ipuru'a mā'ě xx
24. Ojimovija xx
25. Mirā ekoa teamā māekō xx
26. Emi'ō kō xx
27. Tekoe'ekwerā kō xx
28. Kasiri raiwerā xx
29. Pirujē jajitupi oje xx
30. Wapy ko'ě xx

- 31. Manõa xx
- 32. Okuwa ereko xx
- 33. Imoawyjepa xx

Imovyvya

Aã kareta ojinõ teko rē ojimo'e Jawaruwa Wajãpi ma'ẽ rupi, tanõgarã amõ tanõgarerã rewarã, karamoe remẽ taivigwerã konomiokyrerã kõ ojinõ paje romõ, jawaka'aporã romõ, ãjasiwã romõ, kwata romõ, itetiji oo moma'e kõ romõ.

Tanõgarã amõ tanõgarerã mirã reko ojimote miratu romõ ma'ẽ pẽ ajama'ẽ eu, amõ mokope mirã ovãe remẽ ikatuway moma'e kõ jarã katukwerã kõ amõ moma'e jarã nikatui maekõ õma'ẽ ee, ajawyi ojikoku tẽ tanõgarã kõ karamoe amõ age'e remẽ. Mirã kõ okuwa tekokuwa, kasia, amõ marane'ã jarã ojikoakua rupi.

Maranerã kõ (ojimony'a maekõ, ute maekõ, imemy maekõ, ijakarãsaky maekõ). Ajawyi ãã kareta Jawaruwa kareta jikusiwa rerã marane'ã jarã tẽ, kasiatẽ, tekokuwa. Ojipy'a mogeta ojimo'e ywete ikuwa, omogeta 15 romõ jovijãgwerã Wajãpi (Kasiripinã, Wyrakatu, Nekuja, Werena, Waiwai, Paruwa, Tzaku, Jurara, Sara, Teju, Siro, Kujuri, Pajari, Wei, Anisu), ma'e kwaray 2005, remẽ aparõ ajimo'e mirã reko rē, tekokuwa rē, kasia rē, tekoranã jarã kõ rē, owate tekoua rē, itetejĩ akuwa tanõgarã jimo'ea pupe. Age'e amoapytay 2012 kwaray remẽ ejimo'ea tanõgarerã rewarã rē remẽ aparõ ajimo'e mirã reko, tekokuwa rē, kasia rē, tekoranã jarã kõ rē, owate tekoua rē, itetejĩ akuwa tanõgarã jimo'ea pupe. Ajawyi ije akuwa tanõgarã moma'earã põ ma'ẽ.

Uve paje remireko tekoranã, amõ uve teve nutu kõi remikuwa a'e paje nomokatui tekoranã, pajé remikuwa amõ nomokatuive ma'ẽ, ajawyi morijõ kuwasi oposiko kupa mijã, ojipatavõ kuwasi tekoranã rë õmajã amo imokatu kupa mijã.

Amasã'ga moma'e kõi ikuwa katu. Moko jareko remë moma'e ikuwa katu ipi. Awitõwi jane taivigwerã wa'ã te moma'e ikuwa katu, nokuwai jawarã porojuka ma'ẽ, nokuwai moju porojuka poromoai amõ porojuka ma'ẽ mijã. Imaranai kupa remetë okuwa moma'e kupa. A'epë e'i tamõkõ "aekwerã rupi tẽ okuwa moma'e kõi kupa". Awivo tasĩ põ remë e'i kupa, wiisõ a'e sikuwa itetejĩ teko amõ maranã katukwerã amõ nikatui maekõ.

Mirã kõi õmanõ maekõ tẽ, ajawyi ojireko katu iko kupa, amë nojirekatui iwyi kõi remë õmanõ wejĩ tã. Amay nuvei ipoã, jauka nuvei ipoã, ywarã nuvei teve ipoã, uveepesĩ mijã, ipoãa'u tẽ, nomogwapai.

Jane pirã okatë jane'ã pë, oiko ra'ĩ tẽ iko jane'ã jane pirã pupe, jarekoi jane'ã ava mõ uutã omonã romõ eraa janepirã pupe pewyi, imona ee remë, janerawyry tã, na'evoi remë jamanõ py'awarã mõ tã.

2. Tanõgarã & Tanõgarerã

Janejarã omojikoakuoka konomiokyry

Karamoe remë janejarã e'i Wajãpi kõi taivigwerã pë. "Pejo tama'ẽ pene" e'i janejarã konomiokyrerã kõi pë, amë e'i ijupe kõi. "Pejimony'a, ajawyi peje tanõgarã tẽ". Ipoapë pejĩ konomiokyry wyy, ajama'ẽ Jane taivigwerã noma'ëi wa'yry poapë wyy remë, janerea pupe nijama'ëi ee, janejarã korijotë awĩ rë õma'ẽ.

Jane mirã romõ sikuwa konomiokyry ojimony'a ma'ẽ iporegeta rupi amõ isusu rupi. Ma'e jawyi janejarã omojikoaku konomiokyrerã kõi, taivigwerã kõi ãpã mõa'ã rowã ijypy rupi, nuvei janekõ ojimokatupa ãpã apisia rë. Amë e'i ijupe kõi "Pejikoaku remetë pekasitã peapã pë, ametë peapã napejuka'ãi teve, awivo remë teve napejijukaoka'ãi teve ijupe kõi".

Amë pirujë janejarã õme'ẽ moma'e pyautë konomiokyry jikoakua mõ. Ema'ẽ konomiokyry ipyau teve. Ajawyi õme'ẽ ini pyau ijupe a'e pupe tojikoaku, oka pyau teve a'e wryy pë tojikoaku upa.

Ajaire moapy kerã mẽ omowyjy tanõgarã ijopi kupa, tapija'i pupe, mokope ypy jajipi tapija'i pupe jajipi Jenerovijã ayvu rupi e'i tamõkõ. Ijopi paire õme'ẽ mijë raparã pyau kwerã amõ paira pyaukwerã teve ijupe tojiporaka ipupe.

Ijaty tanogarerã kô ojimoavyjepa owyjy kupa, ajawyi noyi raparã ee kô, amê janejarã õme'ẽ marija poko ra'ãga mō ijupe kô, a'e pupe ajaire tajau werojã ipyta mopapai ijuka kupa. Owaiteay tanõgarerã rewaramõ wërojã tẽ mijarã kô ijuka karamoe remẽ kupa.

A'ike janejarã nõme'ẽive vyva ypy ijupe kô, ma'e korijõ oinõ tã moka oinõ amõ raparã ijupe kô. Uve teve karai konomiokyrerã kô amõ janeypy konomiokyrerã kô. "Mãapõ pepota, raparã? Na'evoi remẽ moka põ?" e'i janejarã ijupe kô. Taivígwerã tanõgarerã nopyi moka, okyje iwiyi, tyapu wyi okyje kupa rewaramõ. Ajaire karai konomiokyrerã kô tẽ wera moka oupe. Ajawyi janejarã õme'ẽ mokaypy (moka'y) ijupe kô, ajawyi age'e remẽ karaikõ wereko moka kupa, amõ oinõ teve.

Amê janeypy pẽ amê õme'ẽ vyva ypy, ajawyi tẽ age'e remẽ sireko vyva jane raparã romõ ereko.

Ajawyi Karai okuwa moka reinõa, amõ jane Wajãpi kô romõ sikuwa teve raparã reinoa. Janeupe tẽ janejarã oinõ moka mijã, taivígwerã kô tẽ oekyi jĩ raparã oupe, janejarã remimota mō rowã.

Tekoe'ekwerã kô ome'ẽ weko tanõgarã pẽ kupa

- Okuwa katu moraita ma'ẽ opi imoisyky, nokuwai moraita ma'ẽ jarã. Moraita kuaparã tẽ ome'ẽ ekovija rerã romõ ijupe.
- Ojiporaka katu ma'ẽ opi imoisyry jiporakae'ã jarã tanõgarã wyi, ekovija rerã romõ weko jiporaka katuarã õme'ẽ.

- Ojiga katu ma'ě opi imoisyry jigare'ã jarã tanõgarã wyi, ekovijarerã romõ weko jigarã kuaparã omoekovija tanõgarã pẽ.
- Mirã katuway opi imoisyry mirai jarã tanõgarã wyi mirai jarã, ekovijarerã romõ mirã katuway tẽ ome'ě ijupe.
- Ikaruwa katu ma'ě opi imoisyry karuwarai rerekoarã, omoekovija karuwa katu rerekoarã pupe tanõgarã pẽ.
- Ijewe katu ma'ě opi imoisyry evere'ã jarã, ekovijarerã romõ ome'ě ewekatu jarã tẽ ijupe ky'y.
- Ovaiteay ma'ě opi imoisyry tovaite'ã jarã tanõgarã wyi, ekovijarerã romõ tovaitea'y jarã tẽ õme'ě mijẽ ijupe ky'y.
- Ijewe katu ma'ě opi imoisyry ewere'ã jarã tanõgarã wyi, ekovijarerã romõ õme'ě ewekatu jarã tẽ ijupe.
- Omarãkuwa katu ma'ě opi imoisyry tekokuwae'ã jarã tanõgarã wyi, õme'ě weko tẽ teve ijupe ekovijarerã.

Paira, raparã, moka

Jajianõypy paire janejarã moma'e kõ ome'ě tã janeypy kõ amõ karaikõ ypy pẽ. Nopotai moma'e ja'u ovote owẽ to'u kõ janejarã ayvu rupi ma'ě kupa. Ajawyi janejarã oinõ moka, iporã, raparã amõ paira oayvu rupi ijupe kõ. A'e pupe tojiporaka iwa kupa, amẽ janejarã oinõ moka amõ raparã kõ ãmowẽ okarã pẽ,

ijupe kõ ãmosãita. Ajama'ě nopotai janeypy opyy raparã, opota wãkarãgwerã opy moka tẽ mijã, nopotai raparã opy. Ajama'ě janejarã omono raparã amõ moka toma'ě'ee kupa. Amẽ taivigwerã okyje moka ryapu wyi, ajawyi okyje moka ryapu wyi amõ ikasia wyi. Amẽ raparã omomo remẽ natyapui, ikatu tẽ. Janejarã omono moka remẽ ikasi teve, ajawyi apy'a mĩjesĩ taivigwerã nokyje porijau iwyi. Amẽ janejarã e'i taivigwerã pẽ “emono moka” e'i tite, okyje korijõ iwyi, ajawyi ajaire taivigwerã raparã tẽ wekyi oupe ky'y, janejarã remimota rowã. Amẽ janeypy omono sõ remẽ, moka tẽ sireko tã mijã. Karai ypy ajaire wekyi moka oupe, ajawyi tẽ moka age'e remẽ karai kõ wereko jĩ ereko oupe. Okuwapa janejarã karamõ ojimoatare'ã tã yvy rẽ karai amõ jane reve ojiapisia tã iko kupa. Amẽ moka pepy remẽ pekasitã jiapisi pupe e'i tite ijupe kõ, noenui ijayvu kupa. Amẽ ky'y e'i janejarã ijupe kõ tapekasi romõ: “pejikoaku ywetẽ tã ky'y ametẽ pekasitã peiko, amẽ teve pejiporaka katu tã raparã pupe”, e'i teve ijupe kõ ity. Waypetẽ raparã pupe jajuka mijarã rewaramõ ajawyi pejikoaku tatẽ awivo remẽ, ajawyi tẽ konomiokyry ojikoaku katu iko. Nojikoakui ma'ě nikasi'ãi teve jiapisi pupe e'i teve ijupe kõ.

Terekuwa katu ajawyi amome'u tã ene, mono jawyi rowã karai reve nijaikoi karamoe remeve amõ age'e remẽ ivoteve. Jane tẽ karai ypy simovija mijã, ajapaire simovijapa paire ojikwa kupa, amẽ ajaire yvy reamatejĩ

ojimo'eai iko kupa, ajawyi jane taivigwerã omoisyrypa kō imono kō owyi. Ajawyi age'e remē ayvu mō e'i "nijamoviajimō ja'yry janeapã rã". Awĩ rē taivigwerã kō otekokuwa ky'y, taivigwerã nomovijai jōakarãhgwerã kō karamoe remē, awi rupi okuwa kupa. Awitowĩ karai ypy omovija tōe'orã kyty kupa, amō ojimokasi ee kō ky'y. Janeremigwai tē karai jane remimovija rerã mijã.

A'evo jarã tesipō

Mono jawyi rowã jajikoaku janeãkarã remē, janememy remē, jajute remē amō jajimony'a remē. Ma'e jawyi tē ojikoaku kupa, nojikoakui ma'ē itekorã, eawry, ipikanunupa teve, itaivĩ apy'a teve, nojiporakai teve, nijewei teve, wisō itete moma'e nikatui maekō owē amō uve ee. Ajawyi ãvivo tasipō nijajikoakui remē e'i kupa, ajawyi ajapaire ojikoaku katu jome kupa.

Ajawyi taivigwerã okuwa moma'e kō imarãnai remetē katu, nokuwai a'evo jarã tesipa'ã ne'i kupa, oiko tepe'ytē iko kupa mijã. Awitowĩ mijarã pysi'u opy paire opo'ē yy pupe kupa, ajaire opo'ē maire mojuka omowai ijuka, avijã maire tē okuwa kupa ky'y. "Porojuka sipō yy jarã mijarã pysi'u reve japo'ē amō jajaju ypupe remē" e'i kupa.

Nokuwai teve jawarã porojuka ma'ē kupa mijã, ajawyi jawarã wyi karamoe remē ojã enone rupi, amē jawarã nivasui ojuka taivigwerã. Amē ajaire okuwa kupa ky'y. "Porojuka sipō jawarã renone rupi jãjã remē". Ajeire tamōkō jawarã pē ovãe remē nojãi iwiyi.

3. Nojikoakui maekō itetejĩ oo moma'e kō romō

Kwata romō tanōgarerã

Ka'a pupe oo tanōgarerã wairo'yry reve ojia'ã kupa, amē oma'ē yvyra i'a ywete upa ma'ē rē, yvyra i'a ywetē ma'ē pē "tōromere" eu. Tairo'yry e'i wairo'yry tanōgarerã pē: "Tairo ejiupi tōromere mō teremopuru tutu si'u " Hōō e'i amē tairo'yry tanōgarerã. Py'ajĩ tē ivevui katu ojiupi tanōgarerã tē rewarãmō, ojiupi i'y rupi oo, omopurututu jĩ tōromere akwerã wairo'yry tokui to'u. Ewey e'i tite tairo'yry iwry kyty, amē maevo ojipy'a mogeta mijē "Ta'ãga kwata tairo tōma'ē'ee". Ajawyi wa'ã kwata, opo ojipotapota yvyra rakã rē, kwata vo eamamai, ajave kwata romō ojinō oo awyjejĩ maerã romō. Uve age'e ijiapyrerã kō, a'e ijiapyrerã kwata wasu kwerã romō ipi. Kwata ywe'e isirigã tē e'i tamōkō. Amō tanōgarerã ojipi tite yvyra i'a ywetē upa ma'ē rē, amē yvyra keve ywetē wekyi erokwa, uve aekwerã yvyra "yvyra poroera" eu ijupe.

Ejimome'e nerukō amō neramōi kō wyi terekuwa katu

Ajasiwã romō oo tanōgarerã

Ka'a pē oo tanōgarerã kō pawe tē, uve age'e tē ojimoawyjepa tanōgarerã ma'ē a'ea'e kō oo ka'a pē, mijarã ka'a pē oo kupa. Ka'a pupe oinō tãpaina opyta'ypa romō kupa. Amē ji'ive amokō ojimokatu

oota kupa, amokō ojimokatu pa oo ka'a rupi, amō kō amē morijō maekō nojimokatuiwe oota, ajama'ē teke'yry ojimokatupa oota, omokatupa oraparā eraata. Amē imomirī ojipy'a mogeta maevo "kōi kākāe ta'ā ājasiwā toma'ē'ee". Ajawyi āsiwā wa'ā ky'y "nea'ā nē" e'i tite teke'yry ja'e tuve ka'a rupi e'i tite ōmomirī pē. Amē wa'ā jī ājasiwā, ajawe ājasiwā romō ojinō ky'y, amē tere'yry ojiupi oo kwapo'i rupi iwyi kyjaiko, wery weke'yry omowai eraa. Paira jī osī ra'āga mō oinō, ajawyi āsiwā isī moko, amō tāpaina ve werojinō ājasiwā romō. Ajawyi age'e remē kuipekatu etē ājasiwā ekoi ipi, awitowī warakuri jamotā imotyryry ereko remē a'evo sōtite. Tāpainave wereko weeve ajarewaramō aepovo ijapepu. Ejimome'e nerukō amō neramōi kō wyi terekuwa katu

Kunawaru wemoekyi ma'ē

Tanōgarā teve konawaru wemoei, ojimoraratē ewygy ejo jawo ijupe mijā, awyi ojimōkojamuku ojimojane uu karu sararapa remē o'au tanōgarerā pori. Tajau moka'ē ewygy ejo e'i jī taivigwerā ijupe. Ojikua itetejī moma'e kō karamoe remē tanōgarerā kō pē. Ajawyi tanōgarerā kō ikatuway ipirā amō ipy'a kō moma'e kō pē ajawyi opota kō. Awitowi konawaru kōjamuku katuwari romō ojimojane ijupe, nojikai veve mijā, amē oenu sō ijayvu remē, nojemoekyi oka'āi ijupe, konomiokyry tē rewaramō emopyray, ajawyi oiko āmeteji ywe'e tite konawaru waivī'y rē mijā. Ejimome'e nerukō amō neramōi kō wyi terekuwa katu

Akykysia tanōgarerā wapisipa kō

Uve karamoe remē konomiokyrerā kō retā tepe'ytē, a'e pupe tanōgarā apyawerā kō pawetē ojikoaku upaupa. Ojipipa pa owygy kupa mijā, ajawyi tovijā oka pewarā e'i ee oja'a ma'ē miratu pē. Eraa tanōgarerā kō tojia'ā ka'a pupe, tojiporaka, ojiporaka tapō kupa? e'i tovijā kō, amē tanōgarerā atyry oo, pe'ī tovijā kō oo upi kō. No'u'āi wemijarypy kupa wyi, oo miratu mō ipotaesa kō.

Ka'a pupe ojiapāina nō opyta ypa romō kupa, ojiporaka ywetē kupa mijā, wasipisi kwata, akyky,

ka'i itetejĩ ojuka mijarã ĩmoka'ẽ kupa mijã. Uve wija sikaepo mijarã kō jarã, nokuwai kupa mijã. Ajaire karumẽ akykysia ovãe ijapisipa kō ky'y, miratu amō ta'yry revegã ojinōgatu iwyi kō. Tanōgarerã kō noenui ĩĩ ja'yry ayvu opyta mara rãrō ma'ẽ. "Moma'e pokō oka'ẽ wampirō, oroepy tatẽ", e'i ojawa kupa. "Pãtō mukupa remẽ orojo tã toroapisipa", e'i. E'iepe ja'yry wetarãgwerã kō pẽ noenui sire'e ijayvu kupa.

Amẽ tẽ katu ĩĩ konomiokyrerã kō oo mijarã ka'a pẽ, ajawyi noereko kuwai ka'a kupa. Ajawyi age'e remẽ nijamonoi ja'yryerã kwerãgã moma'e rẽ.

Akykysia kō komaka kwarã pupe, miturowã ĩĩ komaka ena kō romō ikwa, ětakō teamã.

Ajaire tanōgarerã rovijãgwerã kō wepy wakarãgwerã. Amẽ õma'ẽ akykysia rẽ kupa.

Itetejĩ kupa, uve teve mirã woywetẽ ma'ẽ, uve teve ãjagã vo ma'ẽ, uve teve anyrau vo ma'ẽ, uve teve jawateimã kō. A'ekō taivĩgwerã kō wapisipa. Ajama'ẽ tamōkō wekyi ja'yry mirã woywetẽ ma'ẽ oupe imovija, amō jawatẽima wekyive imovijã weima romō.

Karamoe remẽ sa'ikō wereko jawateima ijiapyrerã e'i kupa, amō uve teve akykysia jiapyrerã, ajama'ẽ nijakuwai uve maevo ijiapyrerã janepytery rupi age'e remẽ amō karamoe remẽ.

Amẽ e'i tamōkō ijiapyrerã kō avuay jomẽ, amō imiraijay teve. Nijakuwai maevo Tamō kajerã ijiapyrerã romō karamoe remẽ poroapisi iko. Ejimome'e nerukō amō neramõi kō wyi terekuwa katu

Moma'e jiapyrerã kō jane

Kure, akusi amō kure jiapyrerã tẽ jane. Uve ka'i rearãpakã vo ma'ẽ, uve mirã ãi ãsĩ ma'ẽ ka'i rãivo ma'ẽ. Uve mirã aa ma'ẽ: iposi'a ra ma'ẽ, etamã ra ma'ẽ, enyvara ma'ẽ, ijyvara ma'ẽ, amō emera ma'ẽ. Uve mirã nai ma'ẽ: niposi'a rai ma'ẽ, naetamã rai ma'ẽ, naenyva rai ma'ẽ, naemerai ma'ẽ, nijyvarai ma'ẽ, amō naemerai ma'ẽ...

Amō mono jawyi rowã jajimosãsãĩ jaiko amō tena wanō kō reve nijaikoi, nijaikoi ojipyryvo, amō age'e romi'õ rowã mokoja'e jaiko karamoe ve, ojipyri amō ate'y reve nijaikoi teamã. Ema'ẽ waiteve ka'i ekoi akusi wyi, akusi waiteve ekoi kure wyi, kure waiteve ekoi ka'i wyi. A'e jiapyry romō ivoteve ijiapyrerã romō jaiko.

Kure jiapyry oporegeta gatu teve, amō akusi jiapyry oposiko katu teve, uve age'e a'ekō janepytery pẽ age'e remẽ, ka'i jiapyry oposikoai tẽ.

Tanōgarerã kō ipojyte moma'e wa'ã karamoe remẽ

Konomiokyrerã kō ojikoavay karamoe remẽ mijã, nojimi'u teitei kupa, noavumomoi teve ovijãgwerã kupa. Ajawyi ipirã kō amō ipy'a kō ikatu jõme. Ajawyi moma'e jarã katu kwerã amō nikatui maekō ojitupi ee kō, amō moma'e aiwererã weraa ywejĩ teve wemigwai romō, ovo wereko.

Ajawyi tanōgarerã moma'e wa'ã awitowĩ: kwata, jawarã, pirawiu, pirakoko, ãjasiwã remẽ ojinō ywejĩ,

wekyi wemigwai romō, ōme'ē yweji weko ijupe kupa, tatusi janejarā wa'ā kupa remē py'a ji tē janejarā ōme'ē okasia amō o'ā ijupe kō. Tatu sī paje romō tajinō e'i kupa remē ojinō age'e vete kupa karamoe remē mijā.

Amō ojimoarō moma'e rē kupa remē amō ojimōsioka oo kupa remē oo yweji moma'e romō kupa, oo sigau romō, jay romō, uruvau romō.

Ajawi age'e pejikoaku moma'e pemowai tā eu tē ute maekō pē, ojimony'a maekō pē, ijakarā maekō pē, imemysaky maekō pē.

Age'e remē moma'e janemowai tē janejuka, janereraa oupi amō okoty, awitowī karamoe remē taivigwerā ipirā reve weraa na'evoi age'e remē ky'y.

Jane'ā korijō wekyi eraa oupi amō apyri.

Ajawi karamoe remē ojireko katu tē taivigwerā moma'e jarā aiwerererā kō wyi, itete ji moma'e jarā ōma'ē takatu janere ma'ē, janepota ma'ē, nijanepotai maekō, noma'ētai janere maekō. Ajawi jajireko katu tē iwyi kō "Jikoakua". Janejarā pejikoaku peiko e'i taivigwerā pē a'e rupi tē age'e remē jajikoaku jaiko.

4. Ikatuway jikoaku

Tanōgarerā, Tanōgarā kwerā

Miratu werakō, tamōkō, sa'ikō okuwa katu teko, ōmarākuwa katu, okuwa moraita, okuwa katu jigarā, okuwa katu jipoanōa, okuwa katu ojiporaka, okuwa

katu moma'e mojā, okuwa katu taivigwerā, okuwa katu janejarā ayvu, okuwa katu maranā, okuwa katu moma'e jarā.

Tanōgarā mirā a'ea'e ma'ē petē eu, tanōgarerā mirā tepe'y rowā, ojinō maekwerā, uve iteteji moma'e ipirā rē imokasia, moma'e katukwerā tē ajama'ē. Ovaiteay tepe'ytē awi mirā kō.

Konomiokyrerā tanōgarerā poroepy karā tē, amō poropija maekō tē, awikō tē ojiporaka tija'u awikō teve oo weteragwerā kō repy jiapisi pupe, ojikoakupa awirapjarā rē kupa. Ikatuway tanōgarā amō tanōgarerā pirā remē ipaje ipi. Uve mirā janejarā paje, a'epē tamōkō janejarā paje e'i. A'e amē nomosui makure poromokatu, aviko teve karamoe remē oo janejarā ra'yreta romō, a'e kō pē tamōkō e'i "Paperā", awikō karamoe remē moa'ā rowā jane taivigwerā kō pyri.

Mono jawyi rowā age'e nuvei paje, nijajikoakui wyi, amō jajimi'ui teitete teve jaiko, amō nivoi teve jaiko.

Moma'e jarā kō tē tanōgarerā omopaje ipi, ikerypē moma'e omopaje teve, moma'e ikerypē e'i ijupe "epaje mō ije". A'e nomome'ui kupa, ametē ipaje tā, omome'u remē werojivy tā iwyi.

Taivigwerā sota (teko tē) kō romō karamoe remē, uve tanōgarerā a'ea'ekwerā, amō uve teve nojimokatu we'ei ma'ē, a'e kō noi jiapisi pupe karamoe remē. Nokyjei maekō korijō oo watyry pija romō.

Tanōgarerā apyawerā kō oo awikō romō

- Paje romō ojinō
- Paperā romō ojinō
- Janejarā ra'y reta romō ojinō
- Jawarā romō oo
- Kwata romō oo
- Ajasiwā romō oo
- Konawaru wemoekyi
- Jay romō ojinō
- Uruvau romō

Tanōgarerā waivīgwerā kō oo awikō romō (jimonā'arā kō)

- Pirawiu romō oo
- Pirakoko romō oo
- Tapi'irā remimoava kō
- Aika romō oo

- (ākagwerā) romō oo/ Warapa remimoava
- Uwau opoekyi eraa ma'ē (uwau remira)
- So'o omoava
- Moju omoava

Werokwa ity tanōgarā mojiupia

Tanōgarā waypete taivigwerā kō pē, moma'e waype kwerā wasapa pa tā, ovijā ayvu kwerā rupi katu ekoi tā nojawy'āi ovijāwerā kō ayvu, omogeta aekwerā rupi katu ekoi tā. Ajawyi ikatuway jamogeta konomiokyry ipi.

Nojimi'u teitete'āi teve. Mijarā no'u teitete'āi, wyrakwerā kō, amō pira kō. Nawy we'ei māekō korijō tē o'u ja'yry tanōgarā rā. Ajawyi iku'ai tē rowā ojikoaku, ija'yry reve tovijā gwerā ikatuway omovija, amō tovijāgwerā kō ve ojikoatu katu karamoe ve, nojimi'u teitetei ve kupa. Ajawyi ja'y kwanī ikatuway isaky nimanyvo'āi teve, ja'y raiwerā romō nisakyi teve ja'yry.

Mijarā nawy we'ei ma'ē ipe, ijārokā miti kwerā tē o'u, amō wyra kwerā nawy we'ei ma'ē teve o'u, o'u remē iposi'a kwerā tē o'u. Ajama'ē nojimi'u ywetēi teve. Nojipe'ei rupi teve, amō nokeko'ei, amō niwaivī'āi teve, awī kō osasapa tā ja'y kwāni, amō konomiokyry.

Ojiupi tā amō moapy/īrotē kerā romō upa, amē kēgā teve ojimi'u tā, amō noy'u'āi, oy'u remē ipe kēgā tā teve oy'u. Mokope romo'ī rowā a'evo ekoi, ajaire owyry remē, ajwiyi ikasi karamoe remē warā kō tanōgarerā kō.

5. Tanōgarerā tekoe'e kwerā kō, amō tanōgarerā nikatui maekō

Tanāgarerā kō teve oo paje romō, noikotei tetei rewamō

Tanōgarerā kō rē karamoe remē itete ojimorara moma'e kwerā kō ee kō. Ojimorara teipe karamoe remē kupa mijā amave oo kwata romō, amō jawarā romō ojimorara teipe jawarā ra'ā kupa, amō ojimorara teipe ājasiwā ra'ā kupa ajave ajeywte oo āsiwā romō, kwata romō, amō jawarā ka'a porā romō.

Ma'e jawyi moma'ekwerā kō oma'ē jī ee kō iko, ajawyi wa'ā remē weraa oupi, amo ovo wereko. Amō ojikoaku katu teve kupa, aja rewarā mō moma'e jarā kō opota katu, amō omopaje teve, niky'ai etē konomiokyry ajawyi moma'e kō opota katu. Ojikoaku, amō noiko teitetei teve iko.

Tanōgarerā ipaje tā wyi ojikuwa moma'e kwerā kō ijupe, ajawyi ojitupi katu teve, amō ojikuwa moma'e kwerā jarā katu kwerā ijupe. Ajawyi teve ojitupi mijarā ee. Ajawyi tanōgarerā kō nipāne'āi teve, opota katu mijarā kō rewarā.

Marane'ā jarā kō

Marane'ā jarā uve teve iko, nījama'ēi teve ee, janekerypē korijō tē jama'ē'ee, e'i janekerypē “nemarāi mō ije aiko”, a'e reruparā romō ajaire nijanemarāi. Ajama'ē aepo e'i moma'e janekerypē ma'ē nijamome'ui,

jamome'u remē werojivy tā marane'ā jarā janewyi. Ajawyi jareko wijatē ereko janepy'a pē. Ajawyi ajaire nijanetekōraī jaiko ijayvu rupi tē.

Marane'ā jarā okwa ipi, uru amō masakara je'ē remeve, a'e tapyy eremē ivove jawyjy, amē tē weko mō ome'ē tā jane.

Tāmosa'āga terekuwa katu ajawyi, awitowī ije amojy pyave miga'u remē, ajama'ē ene nerema'ēi ve ije awyjy miga'u mojā remē, ajawyi miga'u āmosāima eakatu owyjy maekō pē. Ajawyi ajaire nema'ē keve remē opa miga'u awerā tē, āmokō ikasi katu jomē newyi, ene amē amyay nepysy kay, ajawyi nanepikasi. A'e vove moma'e jarā katukwerā kō nijanerarōi, janetē nou upi kō amō javyjy ijakatu kō ve, ametē ōme'ē weko janeupe amō ojipy janere.

Nekeko'ē nejupa avasi rē morai remē waivī gatuwari owyjytā oo amokō rē ojipy, ekovijarerā waivī aiweray uu o'au neporori, a'e vove moma'e kō jarā katu kwerā kō.

Marama jarā

Uve teve marama jarā iko, nijama'ēi jenerea'e pupe ee, ajama'ē janekerypē korijō tē jama'ē ee. Marama jarā nikatui iko, a'e imaramapa etē iko, a'e e'i jakenerypē jane “emarapa etē mō ije aiko”, a'e jamome'u īgakatu tē janepouvai awerā awirapjarā rē janeretarā pē, amē tē ijarā werojivy weko janewyi. Amō ko'ēsima mē marama jarā okwa, ajawyi uru

amõ masakara je'ẽ remeve jawyji iwyi. Jakeko'ẽ jajupa remẽ uu marama jarã janepori o'ay ojipy janere ipi. Nokeko'ẽi upa ma'ẽ rẽ amẽ nojipyi marama jarã ee. Ojipy marama jarã jenere remẽ janemarapa ẽtẽ jaiko.

Karuwakatu jarã

Karuwa katu jarã kõi uve, a'e kõi japu amõ japi'i, itetejĩ uve karuwa katu jarã kõi. A'e kõi rẽ jama'ẽ janekerypẽ mirã vo tẽ kupa, e'i janekerypẽ janeupe "ekaruwa katu, nijai'ãi mõi ije moma'e ainõ amõ ãmojã" e'i. A'e nijamome'ui teve jane retãgwerã kõi pẽ, amẽ jamome'u sõi remẽ werojivy ta janewyi weko, karuwai tẽ ekovijarerã õporõ tã, amẽ karuwarai rẽ moma'e jane momowau sõi remẽ, janekaruwarai tãtẽ jaiko, nikatu'ãi moma'e sino amõ simojã. Amõ karuwarã kõi pyave okwa masakara amõ uru je'ẽ remeve okwa kupa, amẽ ijakatu kõi ve jawyji, amẽ tẽ ojipy amõ weko õme'ẽ janere kupa.

Tanõgarerã nojikuwai mãekõ

Karamoe remẽ janevotẽ moma'e kõi mijã, amõ oporegeta janevo teve mijã. Ajaire janejarã omojipe'a janyvi ky'y, a'e pẽ taivĩgwerã kõi "tanõgarerã kõi" e'i. Uve teve tanõgarerã nikatui maekõ amõ ikatu maekõ. O'eo'e teji oposikowa wekyi ojarã wyi kupa. Waiteve ije ekaruwakatu tã, waiteve ije ajiporakatu tã, waiteve ije aporegeta katu tã, waiteve ije emãrate tã, waiteve ije erovaitay tã, waiteve ije akuwa katu

tã jigarã amõ moraita.... E'i tanõgarerã kõi jarã kõi omoe'yi remẽ. Ma'e vove awitowĩ mijarã kõi amõ wyra kõi ovovo tẽ werã wereko.

Amõ e'ive tanõgarerã kõi nikatui maekõ: Waiteve ije emirai tã, waiteve ije newe'ãi, waiteve ije, naporegeta'ãi aiko, waiteve ije nekaruwa'ãi aiko, waiteve ije nerovaitẽ'ãi aiko e'ie'i kupa.

Karai kõi posikowa vove maevo sõtite, ema'ẽ karai kõi ovovo rupi teve oposiko, uve teve professor, cantor, médico, enfermeiro, soldado wĩsõ nijamovyvypa'ãi teve, a'e maevo sõtite moma'e jarã kõi ekoi. Aã kõi uvejĩ age'e iko, nijama'ẽi eeko, janekerypẽ korijõ te.

Mirãkatu jarã

Uve mirãkatu jarã a'e kõi nojikuwai teve jama'ẽ'e, janekerypẽ korijõ teve jama'ẽ ee, ke'e'i janeupe janekerypẽ "emirakatuway mõi ije", a'e amẽ nijamome'ui janeretarã pẽ, jamome'u remẽ werojivytã weko janewyi. Ajawyi jareko wijatẽ ereko janekery pẽ pewarã. A'e reruparã romõ mirãkatuway romõ jaiko. Mirãkatuway jarã okwa masakara amõ uru je'ẽ remeve, ijakatu ve jawyji. Amẽ tẽ weko pẽ õme'e janeupe. Eruparã romõ ikatuwau jaiko, jaka'u jaiko, nijajiko'õi teve jaiko, nijakãte'ãi teve jaiko. Amõ kõi oka'u remẽ opokoepe ee kupa novajai, õjiko'õepe ee kupa novajai. E'i mirãkatu jarã ijupe

“naovajai mō ije mirā”, a’e mojipy karā romō novai wāpijerā kō.

Mirākatu nōje’ēgatāi iko weterāgwerā kō pē, ikatu wetarāgwerā kō wereko, apijarā mirā pē mirākatuway amō janejarā ra’yreta e’i teve ijupe. Mire’e nijai, nōjiko’ōi, nimonai, niwari, nōkate’āi, ikatuway ekoi.

Mirai jarā

Momae’ janemomowau remē janemirai apy’ a, janekerypē “ijemō emirai apy’a amō eai apy’a”. Amē teve ōme’ē weko mirai janeupe, ajaire ivotē janemirai jaiko, janeka’u remē janeai jaiko ipi. Uve moma’e mō e’i janeupe “ije eai apy’a eka’u remē”, a’e rereparā mō janeai apy’a janeka’u remē. Uve teve ōjimoarō ma’ē jarā e’i ijupe ikerypē “ejimō ajimōarō apy’a” a’e rupi tē ivo ōjimōarō apy’a iko.

Amō uve teve ōje’ēgatāi ma’ē mirā, a’e moma’e teve omomowau ikerypē, e’i ijupe “ijemō āje’egatāi aiko eretarā gwerā kō pē”. Ajawyi awikō rē japouvai remē jamome’ui gatutē ametē nijamopoi ajaire, amē teve ijarā werojivy eraa janewyi.

Jake ta jajiovay teve jake, karumē jajimi’u jaketa remē jajiova joy teve jakee. Jajikoaku jajupa remē ywesō moma’e kō jane momowau, ajama’ē ojirukusupa maekō nokerayi, okeray remē nokuwa’āi okerypē warā nikatui ma’ē imome’u toerojivy.

Jawatēimā kō ojapisi ipi a’e rē ojikoaku maekō nōma’ēi, ōma’ē remē jawatēima weko ōme’ē tā ijupe. Apijarā ajaire ōjiko’ō iko oka’u remē amō ōmarane’ā. Jawatēima omomowau ma’ē a’evo ekoi ipi.

Mirai jarā nojikuwai iko, mirā votē maevo sōtite, ku’ēsima me wata iko ipi, ava repō ajipy nē e’i iko, sōō amō okejī ko’ēsima mē upa ma’ē rē oo ojipy ky’y. Ajawyi pyave tē jawyji iwyi kyja. Ko’ēma mē okwa jiku’ōa, mirai jarā, jē’egatā jarā, wari jarā, amō jīmoarōa jarā.

Tanōgarerā tekoe’e kwerā kō, amō tanōgarerā nikatui māekō

Karamoe remē uve tanōgarerā kō tekoe’e kwerā kō romō, amō uve teve tanōgarerā nikatui māekō, a’e karamoe remē mirā kō vo tē mijā, amō ojenu iporegeta kō (tekoe’e kwerā kō amō tekoaiwerā kō).

Tekoe’e kwerā kō amē ojikoaku katu ōmarānerā pē, amō kō amē nojikoakui omarānerā pē, ajawyi nikatui eko kō. Ipirepa, wari’y, jiko’ō’y, mona’y, a’ekō imirai tē iko kupa, amō ojimomarapa iko, ikaruwai teve iko, nojikoakui rewarā mō. A’e kō uve iko yvy rupi amō arā rupi, ko’ēmamē okwa kupa ipi.

Tanōgaerā tekoe’ekwerā kō, a’e kō ovaiteay jōme kupa, amō ojiporaka katu jōme kupa, amō ikaruwa katu teve kupa, amō mirākatuway teve. Amō uve oporegeta katuway ma’ē, amō nipoway ma’ē, amō

oposiko katu ma'ē. A'e kō ovovo rupi teve ojikoaku kupa. Uve ojiporaka katuway ma'ē, amō ovaiteay ma'ē, oporegta katu ma'ē, amō imira katuway ma'ē, amō ikaruwa katu ma'ē, amō nitekorāi etē iko ma'ē, amō nojimomarama pai etē iko ma'ē. A'e kō pyaikatu ve owē okwa ipi. A'e kō karamoe masakara, amō uru je'ē remē ve oposasapa kupa. Kō'emame nokwai kupa.

Karamoe remē uve tanōgarerā moma'e kwerā kō, uve tekoekwerā, amō tanōgarerā tekoaiwerā kō. Morijō ypy janejarā ōmosāi kō.

Pyave okwa moma'e kwerā kō katukwerā kō, amō kō'esima mē okwa tanōgarerā kō tekoaiwerā rerekoarā kō.

Kuipe katu karamoe remē ekoi nikatui maekō, ikane'ō iko kupa, amō eamai iko kupa, amō opytu retē ekoi. Weka mirā kō iko ōpatavōarā romō, mirā kō rē opota ōmotā weko aiwerā, awītowī ewere'ā, mirai, karuwarai, amō panejarā, takuru mowyi jarā, amō taivī, amō tetejī okwa ko'ēmame. Opota katu ojipy mirā rē tomovy ereko.

Ojipy tekoranā jarā janere remē janeperepa ipi, amō jane tekora tē jaiko ipi, amō janekawaru pa jaiko ipi.

Ojimorama pa iko ma'ē ojipy janere remē, amē jajipy sosopa jaiko ipi, itete jī janemarama jaioko. Amē jajimomarama tē jākajā. Raparā o'a teve janejuka, amō yvate vyi ja'a teve jajo jamanō, nikatui awīvo remē, ajawyi kyjaiko javygy pyave ipi.

6. Nijamojiporoi tanōgarā kō, amō tanōgarerā kō toke

Karuve nokei tanōgarā

Nijapotai tanōgarā karuve toke. Oke remē ojiporoi tā oke karukaru ve. Ojipy'a mogeta itete jī teko e'ekwerā kō rē, moma'e aiwererā rē rowā ojipy'a mogeta. Tovijāgwerā kō omogeta ra'ī wākarā gwerā kō. Taivīgwerā omovyvyra'ī oakarā gwerā kō toenō amō tokuwa tekoawerā kō. Ijakarā gwerā kō nokuwai ma'ē e'i uu/ōmamā tomo'e katu tokuwa katu.

Nejuka neretarā nē, nemonā nē, newari nē, nereko nēkojāa'u nē amo nereko neretarāa'u nē, amō ejikoaku katu eiko, nejimi'u teitete nē, nējiko'ō neiko neretāragwerā kō renē, amō nekate'ā nē, itetejī wākarā gwerā kō omogeta eroke kupa ipi. Amē tē ja'yrerā kō okuwa, amō otekuwavy, ajaire ovijāgwerā ayvu rupi katu ekoi kupa.

Nokei teve konomiokyrerā kō pya ipi, oke remē ipē, oke pytu gātē, nokerayi. Omoa'u ōvajarā kupa; jawarā, āpā, itetejī omoa'u ovājarā kupa.

Tanōgarā jaopi remē keve jaopi

Apakā mē, isusuypy pē, āpekō mē, ipoapy pē, eypy mē, evirā pē, waita'ā pē, amō evirā pē, ijanawyry pē, iku'a pē, amō iperenā arā kyty. Mokope moma'e jarā nikatui maekō ekoi, janerao maevo sotite.

Ma'e jawyi

Jane rāpakāmē uve urupeu, a'e nijane mōma'ēokai a'y rē, amō mijarā kō rē, jane rāpakā rē uve urupe, awītowī urupe owē yvyra jukwerā rē a'evo jane rāpakā rē. Ajawyi jaopi ity, amē jaesa katu a'y, amō jama'ē katu teve jane remijarā tara kō rē, amō jane rōwajarā kō rē, awitowi moi rē, jōō rē, yvyra ypykwerā kō rē...

Jane susuypy jaopi, ametē jajavō iposi'a pē katu jōme jane remijarā, awītowī kwata kō isusuypy pē katu jajavō, amō ivo teve janeāpā amē nijajavyi etē, iposi'a pē katu jome jajavō.

Uve teve jane rāpekō rē moregetae'ā rerekoarā, ajawyi nijaporegetai, e'i tite janeupe kupa, nuvei etē maevo sōtite janeayvu. Ajawyi a'e jaoipi ity jane rāpekō rewyi, a'e jaopi ity remē japoregeta katu ipi.

Jane poapy rē uve moa'ā rowā panē jarā, minu'a siri maevo sōtite. A'e jaopi pa ity. Amē teve ajawyi ipoty mijē jane potyry. Jypyremē minu'a siri o'uo'u jī jane potyry mijarā kō posā. Ajaire owē jane potyry, ajawyi itete jī mijarā ojitupi mije ee ky'y.

Nijanē paneī ky'y. Jypyremē nikatui etē janejyva, amō jane poapy mijā awītowī temitā ku'a rē moā'ā rowā yo remē nejiwaru iwiyi, amō nekyje tā teve neremitā potyry wyi. Wainumy kō nonu'āi teve ipotyry mosusu. Minu'a āmoatā etē jane poapy, a'e wyi okyje mijarā kō. Temitā rē yo moa'ā rowā remē, neapisipa tā iwiyi remē tē uu tāramijē

wainymy, amō eneve nejitupi tā ipotyry rē, awivo sōtite jane potyry.

Jane rewirā rē uve takuru ipowyi iko ma'ē, takuru uu ojiape maevo sōtite iko jane rewirā rē, a'e ipowyi iko jane rewirā rē. Takuru uu ojiape jake ko'ē jajupa remē. Ko'ē mamē okwa remē, kea pupe jake ko'ē jajupa remē uu o'au janepori. Ajawyi pyave jawyjy iwiyi. A'e jaopi ity tapija'i pupe, amō janōpā teve marysi jyva jimosi gwerā pupe ity. Ema'ē murysi'y jimosi gwerā ivevui jay, ajawyi a'e pupe tē jaevi nōpā jaopi ma'ē tojā'oo, amē takuru oity'oo.

Takuru uve jane rewirā rē remē, amē nijapo'ā tuvei janeapyka pewyi, wape maevo sōtite janerevirā, amē nījapo'āi tuvei jajupa ipi, anī sī mijā, takuru tesī ekoi jane revirā rē mijā. Amē teve nijapo'āi teve apy'a jī, ajaire tē japo'ā takuru ipowyi jane rewirā rewarā mō.

Sa'i jane ku'avy ipi remē, ameve opyy jane reppy pē, amō jane rowaita'ā me, mokope ojavu'a etē sa'i ewere'ā jarā janere. Ajawyi pokope rupi jaopipa ity. Kōjamuku rē amē tamō ewere'ā jarā ojipy oke kō'e upa remē, apijarā konomiokyry, amō kōjamukukyry oke ko'ē upa, nijewei owyjy, sa'i, amō tamō nopotai owyjy jī'iweay werekwarā, amō omenā. Owa evere'ā jarā konomiokyry, amō kōjamukukyry ape rē ekoi. Ajawyi jaopi tē ity nopoi'āi iwiyi rewaramō, amō janopā teve wasei ro'ā pupe, amō myrysi jyva jimosi gwerā pupe ity, amē jaopi ma'ē ojā'oo, amē teve wity moma'e oku'avy iko ma'ē oo. Amō yvyty rē āpeī sa'i jaenoē ereko, nikatui avivo remē.

Jane pērenā arā kyty amē, amō jane anawyry pē ekoi tovaite'ā rerekoarā, uve tovaite'ā rerekorā remē amē nijanerovaitē miti jajā remē, javī vosō tite a'e jaopi ity tapija'i pupe. Janopā teve wasei ro'ā, amō myrysi jyva jimosi gwerā pupe ity, amē jaopi ma'ē ojā'oo, amē teve oity'oo tovaite'ā jarā.

Jane rāpekō rē uve moregetae'ā jarā, ijuwa maevo sōtite, a'e jaopi ity.

Jajipi tapija'i pupe remē, ay tapija'i popija janeupe, moma'e jarā nikatui maekō pē ayve ajawyi okuipa janewyi, ajama'ē nōmanōi okuipa korijōtē.

7. Oma'ē

Pyikatuve jawyji iwyi kō

Uru, masakara, amō akyky je'ē remeve okwa moma'e kwerā kō, awītowī uve mirā vo sōtite, ma'ē ajama'ē nojikuwai, a'e kō uve moraita okuwa katu ma'ē, amō jigarā okuwa katu teve, amō ojiporaka katu teve ma'ē, amō ovaiteay ma'ē, amō mirākatu way ma'ē, amō oporegeta katu ma'ē, amō nōsī teve ma'ē, amō okuwa katu moma'e jimojā ma'ē, amō ijeve katu ma'ē, amō oposiko katu ma'ē okwa teve. Aā kō vove javyji remetē, amē tē weko ome'ē ta janeupe. Ory nere rewarā mō, ivokōmi ene neposiko rewaramō.

Nokerānāi kupa, nokerayi teve kupa, ōma'ē ko'ē teve kupa, ōmaramoa'u katu teve pya.

8. Moma'e potyry ipijekatu ma'ēvo mirā pije

Moma'e potyry

Konomiokyry poapy rē uve ipotyry kō, emija posā kō. A'e rē mijarā kō ojitupi, ajawyi mijarā ovāe katu konomiokyry pē. Mijarā rōmo'ī rowā, itetejī moma'ekwerā kō, awītowī, yvyra jarā kō, moma'e aiwererā kō ojitupi teve konomiokyry rē, ajawyi konomiokyry ojireko katu tē iwyi kō. Ikatukwerā kō korijō tē opota.

Ajama'ē konomiokyry potyry ojipo'o o'a remē, nopotai mijarā, amō moma'e kwerā katu kwerā jarā. Ajawyi konomiokyry nojipo motātaī, ojipo mopinyry remē omopinyry tā ipo'o ity. Ema'ē temitā potyry opo'o ity opararakai maekō remē, ajawyi nonui wainummy ipoty mosusu. Uepe mijā, ajama'ē naikoi ipotyry ky'y, ajawyi no'ui ipotyry, amō nojakurui teve ākā rē upa.

Moju ojitupi teve konomiokyry rē, ikatuway awītowī temitā ipoty ywetē remē, ava jī rowa nojitupi ee. Ajawyi e'i amō kō aa wija tā tapypo'o eraa eremitā romō, amō amē ojiku'ō temitā rē, ajawyi omopai tā tē ity. A'e moma'e jarā kō ojitupi ee ma'ē, amo ojikō'ō konomiokyry rē ma'ē a'evo.

Ema'ē moma'e potyry o'u wainōmy ipi, amō jane jajitupi teve ipotyry rē. Ajawyi sipo'o janema'e mō ipi,

amō sipo’o teve etō ipi, ipijekatu rewaramō.

Ajawi moju opo’o tē maevo sōtite konomiokyry eraa opyri itā. Keja aepo’e’i konomiomyry ojuka eraa opyri wemigwai romō. Ajawi konomiokyry ojikoaku’arā mē nojai yy pē.

Ipije katu temitā potyry, yvytu werokwa remē, pirujē siētō. A’evo konomiokyry okuwa kupa, ajawi opota katu kupa. Ajawi moma’e katu kwerā kō ojitupi ee, amō moma’e aiwererā ojitupi teve, mirā kō ojitupi teve ee. Ajawi teve paje romō karamoe remē taivigwerā oo moa’ārōwā pajegwerā romō.

9. Morijō tekō uve

Morijō pee tekokuwa kō rena

Morijō maevo sōtite ja’yry tekokuwa, amō konomikyry tekokuwa pupe. Ajawi ja’yry rerā nijamoane’ei toiko teitetei. Moma’e ekwerā retē jamo’e ajaa tē tojiovija. Amē moma’e aiwerā retē jamo’e remē, a’e tē okuwa tā erojiovija.

Terekuwa katu

Janejarā uve iko remē mijarā kō janevo tē mijā, amō vyvra kō oporegeta tē mijā, ojiauvu sienu karamoe remē mijā.

Ameve janejarā oinō mirā kō, awītowi; ojiporaka katu maekō ma’ē, amō mirā katuawy, amō ikaruwa katu

ma’ēkō, amō ovaiteay ma’ēkō, amō itete tē oinō janepātovoārā romō amō janemokasia romō.

Awikō karamoe remē opi tanōgarerā kō, ajawi itetejī weko kō ome’ē ijupe. Aekwerā rupi katu age’e tekoe’ekwerā mirā tē opi tanōgarā kōjamuku amō konomiokyry.

Ajama’ē janejarā omono pa kō yvytu rupi, a’e kō nojikuwai ajama’ē, amē e’i kupa “ pyave, pyai katu ve orokwa tā, pyave ovyjy ma’ē pē orome’ē tā orereko”. Amē a’e vojī peiko e’i janejarā ijupe kō. Amō e’i ve tanōgarerā kō nikatui maēkō “ore amē kō’emamē orokwa tā, oke kō’ē upa ma’ekō rē orojipy tā, amō orome’ē tā orereko aiwerā, oromojipy tā ee kō”. Amē “hōo e’i ve janejarā ijupe kō”. Ajawi pyai katu ve jawyjy ipi. A’e rupi jakuwa age’e remē.

Nijanepotai tekoe’ekwerā

Uru je’ē amō masakara je’ē remeve remē teoke’ekwerā kō vove jawyjy. Nijaroke ko’ēi tovaitea’y rerekoarā jarā jajupa, nijaroke ko’ēive jiporaka katu rerekoarā jajupa, amō nijaroke ko’ēi teve oposiko katu ma’ē rerekoarā jajupa. Aā kō jarā uru, amō masakara je’ē remeve ovyjy oo oposiko, ekoa teāmā awī tekoe’ekwerā kō. Ajawi nijawyjy pyave remē, ovyjy tā oo janwyi kupa, nijarovyjy tuvei rewarāmō, amō nopotai teve oke ko’ē kupa.

Ajawi ojisiry pa oo kupa, ekovijarerā ovāe ko’ēsiamē ewerē’ā rerekoarā, karuwarai jarā, movyi jarā, itetejī moma’e jarā kō uu tā ja’yrrerā kō rē ojipy,

amõ konomiokyrerã, amõ ja'y kõjataigwerã kõ rero'au, ojiupi teve ee kõ, oke ko'ẽ upa rewarãmõ, awikõ kwe ojimo'y janere. Nijewei etẽ kupa rewarãmõ, awikõ mirã kõ rẽ ojipy ky'y.

Terekuwa katu ajawyi

Terekuwa katu awitowĩ waivĩ ijewa katu ma'ẽ nereko ipi, pyave opota oposiko, ajama'ẽ oke teve nepori, ajama'ẽ uru oje'ẽ epe, amõ masakara oje'ẽepe remẽ jawyji e'ipe waivĩ ene, ajama'ẽ nerewyji, nerenui, amẽ waivĩ ovyji oo newyi ky'y, nopotai oke ko'ẽ upa rewarãmõ. Amẽ uwe waivĩ nijewei ma'ẽ uu nerero'au ky'y, a'e e'i ky'y newyji nẽ, jake ko'ẽ jisi jajupa, a'e nopotai terewyji ky'y, a'e waivĩ nijeweie'e jimo'yji, nijewei rupi oo ojau amõ oata, ajawyi nemowy tẽ imovyji, amõ nemovy tẽ eraa yy kyty erojau, a'e ipowyi rewarãmõ nanerovaitai neiko ky'y. A'e apẽi nemovy ereko ipowyi rewarãmõ, ajawyi apẽi tẽso maevo sõtite neata neiko.

Uve imomoia a'e omomoitã newyi, avamõ õnopanãpa newyi ekyi remetẽ kuwa o'a newyi (tapija'i).

Amẽ waivĩ ijewe katu oposiko katu ma'ẽ vove neposiko remẽ, amẽ nopoi'ãi kuwa newyi. Ivoteve ojiporaka katu koima'e mõ nemo'e nereko ma'ẽ, pyapya ve oo ka'a rupi ipi, ajawyi ivove neo pyave ka'a rupi ipi, ametẽ nemo'e tã mijarã juka rẽ, amõ jiporaka rẽ. Amẽ nerema'ẽi pyave remẽ ojiporaka katu ma'ẽ pyave nereity tã oo ka'a rupi.

Noja'ai nere ky'y opoi nemo'ea wyi. Pyave ivo nereoi rewarãmõ. Ajawyi nojiporakai ma'ẽ nerekyi wemigwai romõ ovo nerereko ky'y, ovo nerereko terejiporakae'ã. Awivo moma'ekwerã kõ opoi janewyi ipi.

Terekuwa katu amome'u ma'ẽ

Ema'ẽ jane uve apya vaiwerã, amõ mirai weray, amõ ikaruwarai ma'ẽ, amõ nojiporakai ma'ẽ, amõ noporogetai ma'ẽ, amõ õsiai ma'ẽ, amõ iperepa iko ma'ẽ jane. A'e nowyji ji'iveay, notekokuwai rewarãmõ, awikõ moma'ekwerã remigwai tẽ, a'e kõ noopi konomiokyrerã kõ, amõ ja'y rerã kõ. Jane uve teve mirã ojiporaka katu ma'ẽ, amõ oporegeta katu ma'ẽ, amõ ikaruwa katu ma'ẽ, amõ mirã mirãkatu way ma'ẽ, a'ekõ korijõ tẽ opi ja'y rerã kõ imeme'ẽ weko kwerã pẽ ijupe kõ.

10.Nojapakyryi waivĩ rẽ

Nomenõi waivĩ

Niwaivĩ ja'yru a'etẽ ojimovija iko ma'ẽ, ajawyi ojimovija karamõ remẽ tẽ omenõ waivĩ uve erekwarã tarã remẽ.

Ajawyi noerekoi waiwi oja'yry reve, wereko werekwarã, erekwarã omomyta tã tojimovijae'ã. Konomiokyry nojimivija katuive. Ajawyi kõjã omenõ remẽ, ijimovijaa iporenõa omonyi. Ema'ẽ ametẽ katu waivĩ rẽ ojity.

Terekuwa katu mono rewarã mō pō iporenō omonyī?

Ema'ẽ jajemi jane retarã wyi remẽ, nisikuwai ojemi jane retarã jane wyi. Ajawyi apy'a owẽ janemonyi, amẽ jane monyijay, amẽ êrẽ nerẽ tarã pẽ naa'ãi awĩ rupi ky'y, ajawyi keve apyta ky'y erẽ, nereoi upi ky'y. A'e peve nepyta nejupa, awĩvo waivĩ jameno jane ja'yry reve waivĩ remẽ, janejimovijaa opyta. Iporenōa omonyi topyta ma'ẽ mirã vvyugã ojimovija. Ajama'ẽ uve mirã ekoa tẽ vvyugã ma'ẽ.

Temititã jaõtã ipi, owẽ ojimovija iko, ajama'ẽ neremitã temitã ipoko owẽ ma'ẽ tẽ mijã, ajama'ẽ vvyugã ojimovija. Ma'e jawyi neremitã i'a o'ata pẽ rowã i'a, apy'a tẽ i'a, ajawyi i'a omomyta, i'a ywetẽ rewarãmō a'e peve ãkamevu. Ajawyi neremitã moko peve i'ay ywetẽ, nojimovijai awyje'e ky'y. A'e vove konomiokyry ojity remẽ opyta ky'y maerã.

Omenō waivĩ ojimovijaypy reve ma'ẽ nojiporakai teve ipi, amō iwaivĩ rewaray jimo'yjĩ apijarã nikatui, ovijã gwerã kō omosiokã jĩ ereko, amō nijewei teve iko.

Konomiokyry omenō waivĩ wenone porã remẽ omomyta ve ipi. Nomoeweokai teve konomiokyry, a'e tẽ ojimovija iko ma'ẽ. Waivĩ rẽ ekoi itetejĩ teko aiwerererã, a'e omojipy konomiokyry. Ema'ẽ temitã amō jipyry ojimovija iwyi remẽ amō amẽ nojimovijai, amō ojivija iko ma'ẽ wapyraa rewarã mō.

Ajawyi jane rerekwarã retẽ katu jaiko ipi, ajawyi jane rovijãgwerã opyy amatejĩ oãkarã rerekwa tarã, amẽ a'e retẽ karamō oiko. Uve waivĩ nikatui iko ma'ẽ, a'e ojimorarai wetẽ iko omenã rẽ "waivĩ mona'y" eu a'epẽ. A'e pupe konomiokyry ijakarã ywe'e tite tã, amẽ ajaire imemy remẽ konomiokyry nojikoakyi ijarã isaky remẽ, amẽ moma'e omowai ky'y. Itetejĩ moma'e kwerã oike ipirã pupe, moju kō wakã moai ky'y, apijarã konomiokyry notekokuwai iko.

Ojikuwa ojimovija konomiokyry remẽ

Ja'y kwanĩ ojimovija iko remẽ, isusu kō nimanyvoi mijã, amō iporegeta nimanyvoi oporeta ikatu tẽ mijã. Ojikuwa ja'yru jimovija iko, ma'e rupi jakuwa katu, amō rupi tẽ oporegeta, ikuruka vu oporegeta, amō isusu kō ojimovija miti way romō. Ajawyi jakuwa ja'y kwãni pirã isakuru (ja'yru), notãromaive. Ajawyi a'e pẽ tanõgarã eu, ajawyi jamojiupi kea pupe yvate'e oka rowaipy pẽ. Jamojikoaku tanõgarã. Nijaparityi konomiokyry awĩ vove remẽ. Ajawyi nijamoane'ei konomiokyry toparara, tinupi, amō nijamoane'ei toata iko, tojimi'u teitete, amō tōma'ẽ moma'ekwerã kō rẽ. Opota waivĩ rẽ oiko, amō aa kō owẽ awitōwi: api'aypyraa teve, ijowawyraa teve, êtemãraa teve, enyva amō emeraa teve, a'e rupi jakuwa konomiokyry jimovijaa.

11. Ayvu kō ikatu poroereko maekō

Aã kō ayvu oenu katu konomioyky rerã

- Nivaiwĩ
- Ninupi/ ovamarã mota katu iko/naory'ãi iko
- Nojipo mōtataĩ
- Nojimi'u teitetei
- Nojjyva movivai
- Mijarã ãkagwerã kō no'ui
- Nojapakyryi waivĩ rē
- Nojikākai
- Nojapikāi
- Naerekwai oja'yry reve
- Nomenōi waivĩ oja'yry reve
- Noayvu momoi ovijãgwerã
- Nijãkarãi oja'yry reve
- Noerekoi waivĩ wenone porã
- No'ui kasiri raiwerã
- Nopo'ēi tuju pē (wavĩ tu'e pupe nopo'ēi, noikoi waivĩ sa'imã miti rē)
 - Mijarã, amō pira no'u teitei
 - Novakesai waivĩ gwerã
 - Noeropukai wavĩ
 - Nojasĩ mopepeipai (opotyry)
 - Nojimōarōi
 - Noje'ēgatãi
 - No'ui wemijarypy
 - Noma'ēi jawateima rē

- Nojipe'i waivĩ rata rē
- No'ui wemija rypy
- Noje'ēgatãi

12. Upikō tē ojiporaka katu

Upi tē ojiporaka katu

1. Jyvoe kawerã jajuka remē jaekyi ikawerã iwyi ipi, a'e pupe jajipōanō nijaji porakaywe'ei remē. Jamosiri ikawerã ipi, ajaire ikawerã jamotyky janepo rokape aryvo. Amē ojipoka katu tã ma'ē po wasa etē jyvoe kawerã, amē nojiporaka'ãi po rokape noasa'ãi, nojiporaka'ãi rewaramō. Amō ojiporaka katu tã ma'ē pē ojipoka werã jyvoe ome'ē, ema'ē jyvoe mijarã retē ekoi, a'e retē ojimovija. Jyvoe paje teve, uve õpiwanã ojipoka katu ma'ē tē, a'e rupi ajaire jajiporaka katu, a'e ome'ē janeupe rewarã mō, a'e nopotai amē apya nojiporaka'ãi ma'ē.

2. Jyvoe jajuka ipi remē, amē jaowai'o imokã'ē imosiri katu, a'e pupe ajaire jajiai, jane jyvaypy pē jamovo miti ipupe, a'e ajaire jakō'õ mijarã kō sekuru kwerã pupe, ametē nijanēpanēi mijarã rē, amō jajuka katu teve.

3. Kwata perekwerã rē ja'y konomiokyry rerã kō ojimo'e juu pupe ijãvojãvo ojimo'e kupa. Apijarã kō tē ajaire õjavō katu kwata, amō nojavy'ãi teve kwata ijuka kupa. Ema'ē kwata pyakwerã tē õjavavō kupa, ajawyi a'ea'e kwerã ajaire nojawyi kupa.

4. A’y taja pupe uve typy’o vo sōtite, a’e jaekyi jane poānōa romō, a’e pupe jajipoānō remē tē jaesa katu a’y ipi. A’y taja porā typy’o vo sōtite ma’ē jamogy jane rāpakā aryvo, jamogy tarāmē jajapōmi imogy, ajaire jamogy paire apy’a jamā’ē, jamogeta “taesa katu a’y” eu ijupe amē tē jaesa katu a’y. Amē teve a’y ojiesa katu janeupe.

5. Amō a’ykae rovai uve yvyry pirā tay retā, a’e pupe jajipōanō remē ajaire jaesa katu a’ykae. Jajipo kusu ipupe, jajipokusu ipupe remē jamogeta “age’e taesa katu a’ykae” eu ijupe.

6. Moi sini uve ka’a rupi ipi, moi sini jane rape akana upa ipi, moi sini, ipo’igā wyi moi sini eu ijupe. Moi tē ajama’ē, āā moi sini omome’uve nererekwa ipuru’a sikaepo remē, e’i tamō kō. A’e moi sini pupe ja’yru japoānō, japoapy kwa ipupe, japoapykwa ipupe remē jamogeta konomiokyry “terejuka katu mijarā”, itete jī mijarā rerā kō jamovy. Japoānō paire moi sini pupe remē, jamotarai moi sini imono, moi sini jiporakakwerā jamomytapa iwiyi, konomiokyry jiporakae’ā gwerā kō weraa pa. Ajawyi moi sini nijajukai jajipōanō paire.

7. Enemu’i mijarā reposikwerā warā tē, taitetu reposikwerā ywesō mōne’i o’u katu ipi, owygygatu teve taitetu reposirē, ajawyi taitetu revereve jī ekoi eposikwerā rewarāmō. Ajawyi a’e jajuka imosiri, ajaire ja’u taitetu pyakwerā

pupe amē tē jaesa katu taitetu, amō jajuka katu teve taitetu ipi. Amō enē jajuka imosiri, a’e ajaire ja’u tapi’rā rykwerā pupe. Amē jajuka katu tapi’irā ipi e’i tamō kō karamoe remē, amō e’i ve age’e remē.

13. Moju porojuka remē

Moju noporojukai

Moju janejuka remē, amō ka’a jarā janejuka remē nowēi oo jane’ā yva pupe. Moju jane’ā wekyi era opyri werekwarā, omenā amō wemigwai romō. Ajawyi aywerā noi yva pupe.

Ajama’ē moju kō amō moma’e jarā noporujai epe, wekyi korijotēipe jane’ā eraa oupe, ojitupi janere rewaramō.

Wekyi moma’e jane’ā eraa remē jane tekora jamanō ipi remē, amō wekyi jane reawry jamanō ipi remē. Jane’ā ojisyry janepirā wyi rewaramō. Janepirā tepe’ytē ekoi moma’e wekyi jane’ā eraa remē, ikwarā eji maevo sōtite janepirā iko. Awitowī kaho pē oike ijarā imoje’ē iko mijā, ajama’ē nuvei mirā kaho pupe remē kaho noje’ēi, a’e vove janepirā jane’ā ojisyry jane pirā wyi remē.

Mono jawyi rowā paje kō moju poromotekorā remē oo jane’ā pijarā mō erojivy eru inō mijē, ametē janepirā opoera.

Moma'e jarã nojiko'õi janere awitowĩ moju, amõ ka'a jarã awikõ ojitupi tẽ janere ipi, ajawyi noporojukai awikõ, wekyi korijotẽ jane'ã eraa oupe.

Mano remẽ moju kõ amõ ka'a jarã kõ imona jane'ã rẽ?

Nijajikoakui remẽ, jane ãkarãsaky remẽ, jane memysaky remẽ, jajimony'a remẽ, moma'e kõ ruwy reve japo'ẽ yy pupe remẽ amõ jajute remẽ, awivo jene remẽ janekatuway moma'e kõ pẽ, amõ janepije katu ijupe kõ, awitowĩ moma'e potyry kõ ipijekatu ipi, a'evo jane ijupe kõ. Uruku jamogy remẽ amẽ janenẽmai tẽ ijupe kõ, ajawyi nijanepotai jajipiju remẽ.

Jane'ã opytave ipi, ajawyi jaje'ãenõi gatu tẽ amõ tena amõ ka'a pewyi jajivy remẽ ipi. Ametẽ jane'ã nopytai a'epẽ, opyta remẽ jane tekoraã tã amẽ, ivo teve ja'yry ja'ãenoi gatu teve maipe rupi jaiko remẽ, amẽ teve nopytai ja'yry'ã ipi, opyta remẽ ivo teve tã itekoraã tã teve omanõ. Amõ moma'e jane'ã juka remẽ amõ jane'ã opy remẽ nivasu miti jamanõ, ajawyi paje kõ kyty nijamonoi jane'ã, paje rowã teipe jane mijã, ajame'ẽ oopa jane'ã ikoty.

Jane'ã py'ajitẽ ma'ẽ tẽ, maipe kyty neji'ã mono remẽ oopa ne'ã age'eve tẽ, ajama'ẽ neremikuwa kyty neji'ã mono remetẽ nekuwa tã, amẽ nereikoi a'e kyty amẽ no'ãi ne'ã.

14. Moma'e põ jakoaku

Manyvo rewarã mopõ mirã ojikoaku iko

Amẽ jipõ owatẽ aiko nẽ, ãmarãkuwa katu aiko nẽ, ojikokaku wãpã wyi ojikoakuve kupa (ãpã, jawarã, moi, janu, tekoranã...).

Omanõarã rẽ ojimo'eaive kupa, nopotaive waywerã oo moma'e jarã kõ kyty, nopotaive oja'yry reve itaivĩ, nopotaive okonomioky remeve õmanõ ma'ẽ, amõ kuipe rowã moma'e pẽ ajijukaoka nẽ e'i kupa, ajawyi ojireko katu wãpã (tekoranã, moma'e porojuka maẽkõ) wyi, yvytu rupi warã wyi amõ ojikuwa maekõ wyi. Amẽ nojireko katui iwyi kõ remẽ, manyvo'i jĩtã õmanõ (tekoranã, ma'e remẽ ipõ imarama tã omanõ). Wereko katu tẽ o'ãgã moma'e aiwererã jarã kõ wyi kupa, moma'e jarã nikatui maekõ wyi. Mirã kõ (waivĩ gwerã kõ, amõ apyawerã, ja'yrerã, konomiokyrerã, amõ kõjamuku kyrerã kõ) wereko katu tẽ o'ãgã moma'e jarã aiwererã wyi.

Uve āpā ojikuwa ma'ē a'e wyi jajikoaku teve, ajawyi nijajimi'u teitetei teve iwiyi kyjaiko, awitōwi typy'o meju, amō typo'o jimirerā, amō miga'u juwa rerā nija'ui, ja'u remē janepyja tā amē āpā renone ja'a tijanejuka, itete ji temi'ō porojukaoka tekoranā amō māranai rē ma'ē.

Typo'o āgwerā ojimo'ā janepy rē rewarā mō a'e wape maevo sōtite janepy moma'e renone. Awi romi'i romō porojukaoka āpā pē e'i tamōkō karamoe remē. Amō nijake ko'ēi teve, amō nijajivy jī janeremi'ō waa ipi, ipoyjy tē a'evo remē. Jajivy amē ajaire janeapā kyty tijanejuka janeremi'ō mojiipykarā romō. Uve temi'ō a'ea'ekwerā, ja'u remē nimanyvoi janerereko, ikataway teve jane pira pē amō ikatuway teve janeruwuy ruwy pupe oo. Amō nisimojipyi teve ajaire ma'ē, uve temi'ō nikatui ma'ē, si'u remē simojipy ajaire ma'ē. Ojipoy teve jane rerekwarā rē, amō janeakarā gwerā rē karamō. Ojipoy remē ja'yraiwerā romō janeakarā.

Amō ja'yry jane rerekwarā ojuka, ojipokana, mokōi teve, ja'yry kupyū, ojapikwapikwa imari pupe ijuka, amō wakana imari amē ja'yry waivī juka ipi. Awī wyi kyjaiko jaenu katu tē jane rovijāgwerā kō ayvu ipi.

Ajawyi jakuwa teko rupi jaiko, ja'ave rowā nijaikoi, jamojikoaku tē ja'yrrerā ipi, nijapoi teitetei ereko kō, ja'ave rowā jaiko.

Amō jajimi'u paire jajirukusu katu teve jake, amō jajiova joy teve jake, amē jane remi'ōgwerā nijane

momouvai taivī rē, amō ewere'ā, mirai rē...

Temi'ō oinō ve tekoranā janere, ajawyi nijamomiturai e'ē ma'ē reve o'o kwerā iwa. Amē jamomitura sō iwa remē tosinā, evo'i oinō tā jane mari pupe, amō marikuu oinō tā teve.

Mouvai rupi japy teve teko katu, amō teko nikatui ma'ē ipi, tekoranā. Amō janeakarā jajupa remē, jajimony'a remē, amō jajute remē, amō jajimony'a remē, ajawyi mape jirowā nijapyi moma'e aiwererā (teko nikatui maekō). Jajikoaku ma'e jaa romō tajiporaka katu, tewekatu, temārate katu, amō tekaruwa katu aiko, tepikasi katu teve aiko... Ajawyi tē jajikoaku jaiko. Uve teve awikō apā, ojisyry teve awikō jane wyi nisireko katui remē, ajawyi jareko katu tē awikō wyi.

Jajikoaku remē teve jatekokuwa katu jaiko, amō jamarākuwa katu teve, amō ivo katu teve jaiko, nijanerearai teve ayvu kō wyi, jigarā kō wyi, amō moraita kō wyi jaiko.

Moma'e pō ajama'ē jakoaku

Janepirā jakoaku tē, ikatu jane pirā jareko, jane pirā natāi rewarā mō, ajawyi jajimovija ypy remē, amō jane ākarāsaky ypy remē jakoaku tē ja'yry, amō jane'ā jakoaku teve, amō ja'yry'ā.

Jane pirā jakarāi tē ipi awitowī yvyra jaapija amō japīpī a'evo sōtite janepirā jakākāi remē ipi. Ajaire ojikuwa ipere oka'ē maire ikwarerā, amē ojikuwa

ikwarerã a'e pẽ "imarai" eu, waivĩ pirã rẽ amõ apya pirã rẽ ojikuwa põapẽ kwarerã. Ojikãkãĩ õpoapẽ pupe remẽ, yvyra miti kurusa pupe tẽ maranerã (ojimony'a ma'ẽ ijakarãsaky ypy ma'ẽ, imemy ypy ma'ẽ) kõ ojikãkãĩ ipi. Amẽ tẽ nojikuwai jikãkãĩ kwarerã ajaire.

Tekoranã jakoaku teve

Jane retarã itekõrã remẽ jakoaku teve, imarama remẽ jakoaku teve, jakoaku remetẽ ikatupa apy'a, nijakoakui sõ remẽ nikatui'ãi teve. Moi jane retarã omomarama remẽ jakoaku ametẽ nokui moi rãĩ kwarerã. Nijasarui teve jane retarã, amõ nija'ui jeneremi'õ akuu ma'ẽ. Nijajimu'ui remẽ teve nikasi'ãi mirãĩ jarã kõ, itete jĩ nivoi poroekoarã kõ nisakasi'ãi iko jane pupe, amẽ opoi patã janewyi. Mono jawyi rowã jajikoaku jajimony'a remẽ, amõ janekonomioky remẽ nijami'ui jajupa, moma'e jarã kõ nikatui maekõ tẽ jakasia'ã. Nijakoakui ja'ysakyrerã remẽ nojimovija'ãi teve, ema'ẽ wyra nokoakui opi'a remẽ nomojai opi'a. Wemi'õ rẽ jipyry oja'a ajawyi py'apy'a jĩ owajy oo pi'a rewyi, nojai opi'a nomoakuwe'ei wyi, a'e vove jane jaja ka'a rupi mijarã moa'u remẽ, nijamovijai. Ajaire mijarã jajuka remẽ mijarã ay ja'yry, amẽ itekorã omanõ ja'yry, na'evoi remẽ itekorã tẽ iko. Ajawyi jane mirã romõ jamoaku teve ja'yry'ã imovija, nitei wyra kwerã kõ wyi.

15. Ji'ive jajuka mijarã erovãe

Ji'ive jĩ jajuka mijarã erõvãe

Ka'a porã mijarã posã ra'ĩ jamoaty awĩtowĩ: Yvyrarãkã jivyry, ka'a remimõka'ẽ, aramã ra'yry, mijarã puru'a kwerã kõ jimirerã, amõ akusi remimoa piripiri kwerã kõ. jaamoaty pa ky'y remẽ.

Amõ mijarã kõ posã temitã gwerã jamoaty:
Arari jivyry, taitetu posã, javí posã, so’o pirã
posã, so’osí posã, tapi’irã posã, myrykysi, amõ
akusi posã. Ajaire jamoje’a itykwa murutuku
pegwerã wasu pupe, a’esí ky’y jajipokusu
ipupe ky’y.
Jajipokusu tarãmẽ jakusu pa ra’í ity jane
panegwerã.
Jane poapy pẽ jamogy, amõ janejyvaype pẽ
jamogy teve, ji’iveay jamogy ipi.
Jamogeta tẽ ajama’ẽ imogy mijarã posa: “tavãe
gatu mijarã kõ pẽ, amõ tẽpane’ã mijarã rẽ
ky’y, itetejĩ mijarã emowẽ erape pẽ, emojikwa
mijarã” eu imogeta. Jamogeta imogy remẽ itetejĩ
jamovyvy pa eĩ erã kõ.
Awyjepa jamogy remẽ jamopepei janeapy rupi,
jajiarimã ipupe imogeta “tojikwa mijarã erape
pẽ” eu ijupe.
Jamopepei paire enawerã japokana katu inõ
jane koty rẽ, amẽ tẽ mijarã ojiakana katu jane
rape pẽ upa.
Jamogy paire nonoytyi ra’í ka’a rupi, írotẽ kerã
romõ jakoaku, no’auytyi amõ kõ kea pupe.
Ajapaire tẽ nou ka’a rupi. Nou ka’a rupi remẽ
jaapa tẽ jane kea ity nou ka’a rupi.
Nijajavyi mijarã iporã imono, amõ nijajavõai
imono.
Mijarã sisikwerã awítowí namu, kusiwae
rẽ ma’ẽote nijajukai ra’í, ajaire rẽ tẽ jajuka.
Nijamonoi mijarã wasu iposã porã, ametẽ

aekwerã veetã neiko. Jamogy mijarã posã remẽ
nijarokea terekwarã, jamowai amẽ mijarã posã
janere amẽ, jane mõjasi’ĩma tã.
Amõ erekwa puru’a ma’ẽ omogy remẽ, ja’yry rẽ
ojimo’ã tã mijarã posã imojasi’ĩma ijuka.
Amõ ijakarã isakyrĩjã ma’ẽ nomogyi teve mijarã
posã kõ.

Kwata posã (kara’i) nijamogy ipi, jamogy remẽ
moi omowẽmowẽ tã jane rapepẽ, ajawyi jamogy
remẽ ma’ẽo katu jane renone rupi, amẽ tẽ nijane
momaramai. Mijarã kõ awítowí tapi’irã posã itete
moi omowẽ jane rape pẽ, ajawyi ikatu tẽ jaiko
mijarã posã jamogy remẽ.

Ajama’ẽ ipanẽ ma’ẽ tẽ omogy ãã mijarã posã, amẽ
nipanẽi ma’ẽ nomogyi, ojiporaka tẽ rewarã mõ.

Nijaroatai ãã mijarã posã remẽ jane mojãsi’ĩma tã,
ajawyi jaroata katu tẽ ka’a rupi, jajuka mijarã ijupe
remẽ tẽ okwapa janekuru ra’ãga. Mijarã tẽ o’u
kupa rewarã mõ, ajaire ojipokuwa pa janere remẽ
na’evoi jane rereko ky’y.

Mijarã rẽ ijai ma’ẽ (ipanẽ jaa pẽ, amõ nojãvõi
wemijarã ma’ẽ pẽ aepo eu). Ajawyi konomiokyry
ijai mijarã remẽ, uve ipowã. Mani’o negwerã
pupe japiky’o, japiky’o ipamẽ gwerã ity, mani’o
negwerã omonẽma itypypy panẽ rerekoarã.
Ajama’ẽ apya moaiarerã tẽ wapiky’o ipanẽ
reitypypyipa, ajaire ojivy aekweryvo ojiporaka
katu mijẽ.

16. Potyry

Jamosa'āga tē moma'e kō ikuwa

Ja'ykōjatāi ojimovija iko remē nimanyvoi mijā, ajaire ōvāe ijimovijaa pē ky'y amē ojimony'a ky'y. Amō ojimomiratupa, ajawyi ipirā ojimote ky'y, ja'yry pirā vo rowā.

A'e tē isusu iko, ajaire ojimovijapa isusu remē amē ojimony'a. Ojimony'a remē wyy itu'e rupi owē, ajama'ē ajaire opi moapy aramē na'evoi remē ĩrotē oke ōpo'ā. Na'evoi amē teko ojimovija iko mijā ajaire ōvāe ijimovijaa pē, amē ikurukavu, amō isusu ay owē, a'e pē tamōkō "ojimony'a" e'i, ja'yry rowā ky'y, ojimomiratupa. Ajawyi api'appy raa, ijowawy raa, ētamā raa, ajama'ē a'etēgā ikurukavu oporegeta remē nowēie'e ra'ī aa kō, ajaire tē ōjimōma miti remetē awikō owē ky'y. Ivo teve waiwī ojimony'a ypy remē nowēive aa kō ajama'ē ajaire owē ky'y.

Mokope jāvāe remē ipojytē janeupe, ajawyi jajikoaku teigatu tē, janepirā isakyrī rewarāmō, ajawyi natāi etē. Amō ojitupi mirā kō janere amō moma'e jarā katukwerā kō amō moma'e jarā nikatui maekō, ajawyi jajireko katu tē iwyikō.

Amōsa'āga tā ajawyi terekuwa katu

Okarā pē, na'evoi remē koo pē neotā temitā ikatuway wetē ma'ē. Neotā, owē, ojimovija. Ajaire oo kō ojituruka tā ajawyi owykyi, owykyi paire owē mijē oo pyaukwerā kō, ameve ipoty, ajaire i'a ky'y. Ipotyry ipijekatu amō ikatuway teve, monojawyi rowā moju kō amō moma'e jarā kō ojitupi ĩmonā'arā rē amō ute waiwī maekō rē, awijā wyi, awitowī jane mirā kō romō moma'eyva potyry yvytu rupi sietō ipijekatu ja'e ipi, a'e rupi katu nou, ajaire jaesa moma'e potyry ikatuway ma'ē ipije katu ma'ē. Moko moma'e kō janerereko janekuwa jane piye rupi. A'e vove jane mirā romō, awitowī waiwī ojimony'a amō ute remē.

Nijapo motātāi

Nijanenupi ipi, ikatu tē jareko janepotyry, ema'ē janenupi remē jajipo mōtatā ipi, amē nejipo momopinyry remē, nemopepeipa tā nepotyry, nemopepeipa remē jiporaka katu jarā ojisyry tā oo newyi. Ema'ē temitā ipoty ipi, ajaire ja'yrrerā kō ojiupiupi ipotyry mokukuipa, oyky oowerā, amō ipotyry kupa. Amō wainumy omoveve imono iwyi kupa, nojivyi mijē wainumy ky'y, ipoty remē tē

katuipõ uu tãramijẽ temitã rẽ. Amõ temitã potyry okukuipa remẽ, ajawyi yvytu okwa remẽ nipijei ipotyry okwa ky'y, ajawyi ava jĩ rowã wõtõ ky'y, amõ nojitupi ky'y temitã rẽ ky'y nipotyri rewaramõ. Awĩvo mijarã kõ, amõ jiporaka katu jarã ojisyrypa oo, jane potyry okukuipa remẽ.

17. Opi

Nejopi parire

Age'e ky'y tanekasi katu pãnakõ movy
Age'e ky'y tanekasi katu neremijarã movy
Age'e ky'y tanerovaiteay nejã remẽ
Age'e tanewekatu
Age'e ky'y tanemãratẽ katu
Age'e ky'y tanerovaiteay yvytyry rẽ nejãremẽ
Age'e ky'y tereposiko katu
Age'e ky'y tanetẽkorãe'ã
Age'e ky'y tanewe katu moma'e mojã
Age'e ky'y terekeraye'ã
Age'e terejipoka katu
Age'e ky'y pyapyave tẽrema'e
Age'e ky'y tanepanẽ'ã
Age'e ky'y terejiporaka katu
Age'e ky'y tẽresie'ã neiko
Age'e ky'y tereporegeta katu
Age'e ky'y tanepowyie'ã
Age'e ky'y terejiko'õe'ã neiko
Age'e ky'y tanekaruwa katu

Age'e ky'y teremarãkuwa katu
Age'e ky'y tereje'e gatãe'ã
Age'e ky'y mewegã tereposikoe'ã
Age'e ky'y tanepowyie'ã
Age'e ky'y terekeanãe'ã
Age'e ky'y terenu katu ayvu
Age'e ky'y evokwery pẽ tereporegeta katu
Age'e ky'y tẽrejãvõ gatu neremijarã
Age'e ky'y tanerovaite tajau rupi nejã
Age'e ky'y ji'ive'ive korijõ taneremija nevãe

Opi ity kupa

Tanõgarã ojipi remẽ atyry ojipi, itete jĩ moma'e kõ opi ity kupa: mirai, amõ jarã, amõ wari jarã, amõ kate'ã ma'e jarã, ewere'ã jarã, karuwarai jarã, moma'e jimojã nokuwai etẽ ma'e jarã, nupi'y jarã, jiku'õ jarã, tekoranã jarã, si rerekoarã, poregetae'ã jarã, itetejĩ oopi ity. A'e kõ moa'ã rowã õmoatã janepirã awitowĩ temitã rẽ yo, tukurã õmoatã etẽ iku'a, a'evo awikõ jarã mirã pirã õmoatã etẽ. Awikõ jaopi ity remẽ okui ojamako'i mãa repõ ajipy mijẽ e'i oupe kupaupa. Piruji ojipi iwyi kupa, ajawyi ãã kõ teko aiwererã rerekoarã kõ okyje tapija'i wyi ajawyi nojipy'ãi ee kõ. Aã kõ jarã aiwererã kõ opi remẽ taja'i ayve ijupe kõ, ajawyi okuipa jane pirã rewyi.

Ajawyi jajipi paire jajã jaa ipi, amõ janepi maẽkõ jane nõpã tẽ wasei ro'ã pupe, amõ myrysi jyva pupe, amẽ tẽ jaity nou ipi.

Ajawyi a'ekõ weka mijẽ iko ava repõ ajipy mijẽ.

Tapija'i jipiarerã pupe nijajipi

Moa'ã rowã tapija'i rena jainõ ipi, atyry ojipi tã rewarã mõ, janevonevo tẽ janejipia jaeru tapija'i. Tapija'i jipiarerã pupe jajipi remẽ ijewere'ãgwerã ojipy tã janere, itetejĩ tapija'i wekyi moma'e aiwererã rerekoarã, tapija'i popija rẽ moa'ãrowã opyta tekoaiwererã rerekoarã, sakajavo maevo sõtite tapija'i popija, õpa'ã pira ee nopysõ'ãi, ajawyi tapiaj'i rekwe ojipy janere ekoi maekwerã kõ.

Ajaire jajipi paire tapija'i jaraa imotararai imowẽmaa imono, amẽ weraapa ewere'ã jarã, karuwarai jarã, itete jĩ weraa janere ekoi maekwerã. Tapija'i wekuipa janewyi awĩkõ.

18. Mijarã kagwerã kõ

Nijaparityi konomiokyry remijarã kãgwerã kõ

Konomiokyry rerã kõ remijãrã kãgwerã kõ nijaparityi ipi, nijamopepei emijarã kãgwerã kõ typopy rupi amõ okarã rupi.

Ikaturau emijarã kãgwerã kõ jamokatu imoaty ipi, yvyra ypyturerã aryvo jamoaty ipi, nijamõsasãi mijarã kagwerã kõ.

Amẽ japarity mijarã kãgwerã kõ remẽ, amõ mijarã kãgwerã jamosãsãi remẽ. Ajaire konomiokyry novãe'ãi mijarã pẽ, nojisaoka'ãi mijarã ape pẽ. Mijarã kãgwerã ikaturay jamokatu remẽ tẽ mijarã kõ ojikuwa katu jõme konomiokyry pẽ.

Amõ mijarã amẽ tẽ jane renore owẽ ojikuwa ipi upa, ema'ẽ ikaturay ikãgwerã jamokatu rewaramõ, ajawyi ikaturay petẽ tui upa mijarã. Amẽ jamopepei mijarã kãgwerã remẽ mijarã waype petẽ ojisaoka, amõ waype petẽ mijarã tui tã teve janewyi, nijama'ẽ'ãi teve ee, amẽ mijarã rẽ nijama'ẽi imojãnã imono ipi. Javaevã epe mijarã pẽ ipi, ajama'ẽ nijama'ẽi'ee ajawyi jaa etẽipe ipyri, Keve wyi wetẽ amõ ke'ĩrowã ve jaiko remeve ojã'oo.

Wasei jarojy ipi eru imomyu iwa. Jaty'o waseiry ipi, ajama'ẽ nija'ui wasei ra'ãi gwerã ipi, ajawyi jamopei ã'ãi gwerã imono jai pupe ipi. Amẽ ajaire wasei rã'ãi gwerã kõ ejõi owẽ ojimovija jai rupi tẽ, awĩvove mijarã kãgwerã kõ jamopepei remẽ, ajaire mijarã kõ jai rupi tẽ janewyi.

Amõ ikaturay wasei rã'ãi gwerã jara ipujere remẽ, ajaire ikaturay wasei rã'ãigwerã ojamurutu katu owẽ. A'e vove mijarã kãgwerã ikaturay jamoaty remẽ, ojikuwa katu mijarã janeupe.

Amõ uve janere jiporaka katua jarã iko, a'e kõ rĩma tẽ mijarã, ajawyi ikatu jõme tẽ mijarã kãgwerã nemokatu tã ovake, neaparity eima kãgwerã ovake rupi remẽ ojimõarõ tã, ajawyi weima kõ omojemima tã newyi.

Ema'ě uve mirã masakara jarã remě, ajama'ě uve nejimorypa ojuka tẽ jĩ nerima mõ masakara mõ eraa iwa ipi. Ojuka remě erě pa ijupe “ikatui kõ erima masakara kãgwerã kõ, awerã kõ emokatu nẽ, ikãgwerãve amõ awerã ve ainõ taramijẽ amõ erima masakara romõ” hõo e'i rã'ãga oo. Ajama'ě neove vija upi, amě nema'ě wawo masakara remě, amõ omimõi iwa, ajapaire ikãgwerã kõ omopepei okarã rupi, amõ typopy rupi, amõ tekaru ypa rupi omopepei, noenui neavu. Amě nejimõarõ ky'y ikoty. Erě neupe “age'e ky'y ainõ gatupa tã erima iwyi tojukae'ã, amojemima tã erima iwyi, amě nojuka'ãi teve ky'y”. A'evo mijarã wereko ijarã janewyi japarity awerã remě. Amõ ikãgwerã remě.

Ajawyi jamõsai konomiokyry remijarã remě, jaa jĩ nomojiwyi mijarã kãgwerã ma'ě kyty ipijarã mõ. Amõ nikãkwe etaetai konomiokyry remijarã rypy imimõi, nojuka'ãi mijẽ amě mijarã.

(Mijarã a'eve õpo'ã mijẽ tijajuka maevo sõtite, ajawyi nijaparityi ikãgwerã, amõ awerã). Koitokõ jawarã o'u janejarã rerekwarerã o'u jawarã, ajaire jawarã mãegwerã e'i omemyry kõ pẽ, pekãgwe su'unẽ.

Ikatutẽ ikãgwerã omoyty kupa. Imemyry õmopa'ã werywetẽ oy omomirĩ pẽ to'u susu. A'evove mijarã kõ aekwerãve õpo'ãpo'ã tijajuka.

Ajawyi karamoe remě taivigwerã omowẽ tẽ mijarã mimoi kõ iwa. Pirujẽ ojimoaty ojimiwa ojipyri kupa.

19. Jiporaka katu mã'ě mowã

Mowã amõ mijarã posã, jaia

- so'o posã
- so'osĩ posã
- akusi nami
- kwata posã
- tapi'irã posã
- ka'a rēmimoka'ě
- arari jivyry
- yvyra rãkã jivyry
- tapija'i
- mãgagã'i
- wanini pirã
- ěnemu'i
- ěnẽ
- kwata sekurukwerã
- jyvoe kawerã
- ju'iso ka'ě
- kwenã ka'ě
- wyrau kawerã
- a'ykae rowai yvy pirã taykwarã
- moi sinĩ
- wyrau pykwerã
- kwata perekwerã
- wyrau põapẽ gwerã
- myrykysi
- kusipuru rãigwerã
- kwata kãgwerã
- jyvoe rowai siamyrerã
- mijarã kãgwerã

Wyrau pykwerã

Wa'yry tamõkõ wyrau pykwerã õpipĩ mijarã rykwerã pupe to'u, ametẽ ojiporaka katu wyrau votẽ, itetejĩ ojiporaka, awitowĩ wyrau itetejĩ ojiporaka. Weko wyrau ome'ẽ ijupe. O'u kupa remẽ "turituri" e'i, aepo eu remetẽ jamojipy. Mijarã ro'o pupe õpipĩ teve imoje'a iwa kupa.

Wyrau pykwerã pupe pyapya ve ja'y kwãnigwerã japo pepe, amõ japopy wyrau pykwerã pupe, mijarã reamai ja'ã: akyky, kwata, ka'i... Ja'ã amẽ tẽ omojipy ojiporaka kwerã konomiokyry rẽ amõ janere.

Akusi kaa

Akusi kaa jajuka imosiri mijarã rykwerã pupe imoku'i iwa, ametẽ jajuka katu mijarã, akusi ywesõ jajukatu awĩ upa rire.

Ju'iso

Ju'iso rẽ mã'eõ remẽ jajuka eraa ãmoka'ẽ jajipõanõa romõ. A'e pupe ja'y konomioky rerã kõ o'u miti mijarã kõ ro'o pupe, apijarã tẽ ajaire ojiporaka katu karamõ. Aekwerã nõvaẽ panẽ'ãi amõ ji'ive'ive korijõ emija õvaẽ.

Su'i amanã mẽ ju'iso õje'ẽ, ke'e'i: so!so!so! Aepo'i oje'ẽ remẽ wemimõka'ẽ tẽ ososo enu'a pupe imoku'i imojy iwa, kwaray peve emimõka'ẽ yvate, ajawyi noporai amyau, a'e jamojipy jajiporaka katu.

Ju'i (kwenã)

Kwenã eu ju'i mõ pẽ, kwenã! kwenã! e'i pya õje'ẽ rewaramõ kwenã eu ju'i mõ pẽ. A'e jaesa remẽ jajuka eraa ãmoka'ẽ jajipoanõa romõ, jãmoka'ẽ kwenã, a'e ãka'ẽ kẽgã jaekyi isoso itykwa mijarã posã kõ pupe. Ajama'ẽ nijapyi itykwa, ay ma'ẽ tẽ kwenã rewaramõ. A'e yvyra miti pupe tẽ jaekyi itykwarã imogy konomiokyry poapy rẽ. Kegã jãmirõmirõ ipoapy rẽ, jãpimamã yvyra miti ropyta rẽ mynyju rẽ imogya romõ.

Ijai wemijarã rẽ remẽ

Konomiokyry ijai mijarã rẽ remẽ jatykwa mijarã posã arari jivyry, amõ yvyra rãkã jivyry pupe, a'e pupe japokusu konomiokyry. A'e pupe japiky'o ekyity ipanẽgwerã. Niwaiví ra'ĩ ojaipy'o paire, iwaiví remẽ oje'o tãramijẽ iwiyi, aekweryvo tã ipanẽ iko mijẽ.

Eirarã jãjavõ raparã pupe toeraa jane panẽgwerã, eu ijupe imono "awĩ eraa pa nerupi epanẽgwerã".

Ojiporaka katu maekõ

Jawaka'aporã, ka'iu jawarã, kãgusu, awa, marakaja, wyrau, tawoto, tawato miti, wãrakasi, mãtõ pepowyry, s'íwi, wyraupe, jyvoe, su'iso, tapija'i, tapija'isiri, kaa, akusi kaa, kawevoi, ãramã, moisini. Awikõ pupe jajipoanõ amõ awiko teve janekery e'i janeu "ajiporaka katu mõ ije".

Omome'u āmatejī maranā peupe

Mōa kō jamogy remē ikatu jareko, jakoaku teve mijarā posā jamogy remē, ja'yrerā kō nijaupi, jaupi remē ōmojasi'ima tā imoperepa, nikatu'āi ja'yry pirā.

Amō janerurupa tā teve mijarā posā remijarā mō, amō ja'yry irurupa tā teve. Amokō no'aui teve janekea pupe, o'au remē iperepa tā teve, ajawyi jaapa tē janekea nou ka'a rupi. Ava jī rowā janere amō janekea rē ojapakyry, ja'yrerā nikatui ojapakyry janere, ojapakyry janere remē ijakā perepa tā teve. Ajawyi janevotē jaiko, mijarā posā kō korijotē jane pirā rē ekoi.

Jane rerekwarā ipuru'a amō janeakarā isakyrī remē ajama'ē nijamogyi āā mijarā ikasiay wetē ma'ē posā.

Mijarā remitā

Mijarā kō posā uve teve, a'e jamogy ipi ametē javaē gatu mijarā pē, nijanepanēi teve mijarā rē amē. Mijarā posā eu a'e temitā mō pē (mijarā remitā).

A'e jamogy nijavaē etē mijarā pē remē. Mijarā kō remitā tē a'e temitā, ima'e tē, a'e jaotā janepirā rē, a'e rē mijarā ojikuwa katu janeupe ipi. Wemitā rē ojikuwa, ikatuwau ipije katu emitā potyry, amō ikatuway teve emitā a'e rē ojitupi mijarā.

Ovovo tē ajama'ē mijarā kō emitā "iposā" uve: tapi'irā posā, so'osī posā, so'o pirā posā, akusi posā, ōjavijōvijō tē wereko ōposā kupa. Aā iposā kō ojikuwa jama'ē ee kō jane tē siōtā rewarā mō, amō uve teve janepirā rē mijarā posā nojikuwai iko maekō. Ajama'ē uve mijarā kō posā jane poapy pē iko jane

konomiokyry mē, a'e pē tamō kō "epotyry/ erasī" e'i, ajawyi nijajipo mōtatāi jaiko, jajipo mōtatā remē a'e sīmpōpēpēma tā ity. Awi okuipa remē nijavaē'āi mijarā kō pē, a'e pē taigwerā e'i "epanē".

Eu tite age'e remē naikoi mijarā, navaē etē mijarā pē eu tite. Uve teipe mijarā kō janepanē te eekō, nisirekoi emitā/ iposā kō. Nuvei iposā jane pirā rē rewaramō.

Oiko epe mijarā kō mijā, ajama'ē okyje kupa jane wyi, oo epe ka'a rupi mijarā jukarā kō, ovaē ywesō epe mijarā kō pē. Kuipe'e wyive mijarā kō okuje ojä'oo iwyi, ijai ee rewarā mō.

Ma'e jawyi a'evo mijarā kō waparity ikāgwerā kō, tekarka rupi ve omopopo kupa, awerā kō waparity, ōmosāi teitete ijakarāsaky maekō pē, amō imemysaky maekō pē. Ajawyi mijarā kō jarā ojimoarō āwivo remē, nome'ē'āi teve weima ijupe ky'y.

Mijarā posā kō mijarā moryamō tē, amē tē nokyjei teve tijajuka, nijajavyi teve mijarā posā porā imono, amē jajavy imono remē wekyitā wemitā eraa janewyi "ōposā". Ajawyi jajukae'e āmatejī.

20.Aia

Jiapiky'o imoisryr moma'e jarā kō janewyi

Japiky'o ve evere'ā jarā kō ity, amō jiporakae'ā jarā, amō mirai jarā ity, tekokuae'ā jarā, itetejī uve janere maekō.

Ma'e pupe japiky'o konomiokyry, amõ miratu:

1. Japiky'o ra'ĩ jane panewerã ity myrykysi pupe, a'e pupe jasikysi pa ra'ĩ, myrykysi jamoje'a, waivĩ'y eu yvyra mõ pẽ, a'e pিরerã pupe, amõ tanemu pupe, janeru/jane ramõi tẽ janeapiky'o. Amõ'arã pẽ waivĩ imesaky, amõ apya ijakarãsaky ma'ẽ anemoai maekwerã tẽ janeapiky'a ity.
2. Uve yvyra waivĩ'y, amõ yvyra rakã jivyry, ararivyry, ãã koõ jamoje'a yy pupe murutuku pupe. Yvyra rakã jivyry uve remẽ, nuvei remẽ jama'e arari jivyry jatykwa mijarã posã kõ pupe. A'e pupe janeapiky'o jane rovĩjãgwerã kõ.
3. Japiky'o remẽ jamogeta tẽ mijarã posã kõ, amõ yvyra rakã jivyry jamogy remẽ. Amõ jamogeta teve konomiokyry.
“Age'e tane panẽa'ã neiko, terevãe gatu mijarã pẽ”
eu ijupe imogeta. Amõ mijarã posã jamogetave;
“emõwe katu mijarã ky'y era'yry pẽ / epary pẽ ky'y”
eu ijupe imogeta.
4. Waivĩ yvyra pিরerã, amõ myrykysi, amõ tanemu jamoje'a itykwa, a'e pupe japiky'o konomiokyry ipi, ma'e jawyi waivĩ tẽ omowai ity konomiokyry rewaramõ ijyvyra pupe jamojau. Waivĩ jypy remẽ omoky'au konomiokyry ity, ajawyi omojau iky'a'o ity. Amẽ aekweryvo ojiwy ja'yru ojiporaka katu.
5. Imirai iko, ojiko'õ iko, amõ ojimoave iko, ijai apy'a iko, amõ iwaiivĩ rewaray iko konomiokyry ma'ẽ japiky'o ijaiwe ky'a'o ity ipi, ajama'ẽ sa'i tẽ

poroapiky'o, jane apiky'o remẽ karume tẽ, amẽ kwaray janeaiwerã weraa oupi o'a'oo remẽ.

Jane apiky'o janejaryi remẽ janemowai tanemuu pupe, amõ myrykysi pupe, amõ waivĩ yvyra pিরerã pupe, janemogeta jane jaryi jane apiky'o remẽ. “Age'e tere mārakuwa katu neiko, tere jipoka katu neiko, tere jiko'õe'ã neiko, amõ tane miraie'ã neiko” e'i kwary wry kyty imono. Ajapaire janemojau yy pupe, a'e okusupa ity jane reko aiwererã, amõ myrykysi okysipa ve mirai jarã. Ajama'ẽ kõ'emẽ tẽ jajapiky'o.

Terekuwa katu yvyra rakã jivyry: ma'e jaapẽ yvyra rakã jivyry eu erẽ pẽ, ãka kõ ojivyjivy. A'e jamojipy jajivy jajiporaka mije. Ajawyi japosãñõ tẽ konomiokyry tojipora katu ipi.

Jajapiky'o

Konomiokyry ijai ve ipi, iwavĩ remẽ, ijai sikaepo remẽ nijewei jimo'yjĩ, amõ ipanẽ teve iko ka'a rupi oo remẽ, amõ nõjavõi teve wemijarã, amõ ojimoiweryay teve iko. Apijarã japiky'o mijarã posã kõ pupe, amõ arari jivyry pupe. Amẽ tẽ ojivy mijẽ tekoe'eay romõ iko, ajama'ẽ noiko teitete'ãi mijẽ iko, oiko teitete mijẽ iko remẽ, iperepa tã iko, mijarã kõ posã omowai wee rewaramõ.

Ajawyi nija'ui ojapiky'o mijarã kõ posã ma'ẽ pori, o'au ikea pupe ma'ẽ ve ipirepa tãteve.

Mijarã posã omowai wee ity, amõ mijarã kõ werojivy pakatu wemitãgwerã kõ iwyi. Ajawyi jareko katu tẽ

mijarã kõ remitã janere. Amõ mijarã posã kwarerã warerã tẽ ijasiĩ jane pira rẽ. Ema'ẽ japypo'o temitã yvy pevyi ipi remẽ ojikuwa yvy rẽ ipi, a'e vove jane pirã rẽ, ojikuwa jasiĩ rupi. Ajawyi jane pirã yvy rowã ajawyi ipirepa mijarã posã kwarerã.

Jajipoanõ ãã mowã kõ pupe

Amõ kwata korasã gwerã pupe wyray korasã gwerã ja'u remetẽ jajuka katu kwata, ema'ẽ wyrau ojuka katu kwata ipi.

Mijarã korasã gwerã kõ pupe ja'u teve wyrau korasã gwerã ipi, amẽ tẽ jajiporaka katu ipi.

Wyray poãpe gwerã pupe osawai mijarã rykwerã iwa, amo osawai teve to'u tamõkõ wakarãgwerã koima'e kwerã kõ, ametẽ ojuka katu akyky, amõ kwata (ojiporaka katu).

Kwata ãpitõ'õ gwerã pupe o'u wyray apitõ'õ gwerã kupa. Amõ wyray reakwerã pupe o'u kwata ãpito'õ gwerã, amẽ jaesa katu kwata, amõ jajuka katu teve. Jamokã'ẽ wyray jajuka remẽ, ajaire a'e pupe ja'y rukwerã japoãõ, wyrau ro'okwerã pupe ja'u mijarã kõ ro'o kwerã pupe. Ema'ẽ wyrau itetejĩ ojiporaka katu, itetejĩ ojuka mijarã kõ ipi. A'e vo ajaire konomiokyry.

Ja'y kwãni gwerã kõ wyrau poãpe gwerã japipĩ mijarã rykwerã pupe to'u. Amẽ karamõ ojiporaka katu ojimovijapa remẽ, Wyray kãgwerã pupe jajiai ipi. Jakysi wyy karamoe wanã ity, owẽma janeruwyy remẽ, ajaire jako'õ kwata sekurukwerã pupe.

Mijarã rẽ janeai remẽ

Nijaneku'ai etẽ remẽ itete jĩ moma'e kwerã kõ ã jane pota katu ipi. Ajawyi jajikoaku katu remẽ tẽ jajiporaka katu, amõ jãjãvõ gatu jane remijarã ipi, awítowĩ japota jane paje tã remẽ jajikoaku katu tẽ ipi ametẽ jane paje, nijikoakui remẽ nijanepajei ipi.

Ojipokuapa janere jane ropiwanã remetẽ, amẽ japeju itekorã maẽkõ ipi, a'e vove jajiporaka ypy remẽ, nijame'ẽi ra'ĩ jane remijarypy, amẽ ojipokuwa pa jiporaka katu jarã janere remetẽ noerojiwyyi jane wyyi. Amõ janemo'e pa jiporaka rẽ remetẽ jamosãi jane remijarã.

Janeai mijarã remẽ, awítowĩ mãranerã kõ sikaepo konomiokyry omowai remẽ japiky'o erojivy mijẽ aekweryvo tojiporaka mijẽ.

Uve mijarã kõ posã jane remitã'y kõ, awítowĩ: akusi nami, tapirã posã, so'osĩ posã, itetejĩ mijarã kõ posã uve. A'e kõ mijarã remita tẽ, opota katu wemitã kupa, awítowi jane remitã uve ikatuvay remẽ, a'e rẽ jajivyjivy ipi, ikatuway janeupe, ajawyi jane remitã nisityi ipi, jajivyjivy esa ipi, jane remita tẽ rewarã mõ. Avivove mijarã kõ posã, mijarã remita tẽ, ajwyyi mijarã kõ posa pupe jajapiky'o janepanẽ remẽ. Jaõtã mije mijarã remitã janepirã rẽ, ametẽ mijẽ mijarã ojisaoka takatu enẽ, wemitã rẽ te uu kupa. Janepotyry rowã a'e ky'y, mijarã remitã jaõtã mijẽ janere ma'ẽ. Ipije katu jõme teve mijarã kõ remita ijupe

kõ, ajawyi a'e wetõ uu'uu janeupe ovãevãe ipi. Amõ omojikuwa katu amõ nomogyjeokai teve mijarã kõ emitã janeupe ipi.

Mirã noo teywetëi koo kyty ipi, naikoi emi'õ remë noi ipi, uve emi'õ remë tẽ katu oo koo kyty, amë tẽ mirã warõ koo upa ma'ẽ pẽ ovãe, naikoi emi'õ remë mirã warõ tite iko upa, novae ijupe. Novãe koo jarã upa. A'e vove mijarã naikoi emitã jane pirã remë novãe ytyi mijarã pẽ ipi.

Mijarã posã ma'evo sõ tite, awítowí jane jaokainõ ka'aruru, ajama'ẽ ka'aruru naomyive, ijakyrí, ajawyi wyra kõ no'ui, tokai neãro tite nejupa ipi, no'vãi wyra nerokai rẽ ipi. Ajawyi wãrõ tãra'ĩ taomy, ametë wyra moa'ã rowã tã okai rẽ.

Amõ naikoi korani'y nerena pẽ remë, ajawyi naikoi wyra, nuvei emi'õ'y rewarã mõ, ajawyi neo amõ tena kyty korani'y morã eruu itã nerena pẽ. Ajawyi ajaire neru amõ itã nerena pẽ. Amë ajaire neõtã, korani'y ojimovijapa ky'y, amõ i'a ky'y, ajaire ipirã korani'y akwerã kõ wyra remi'õ'y ky'y. Jypyremë naikoi wyra kõ mijã, wemi'õ retë owyji itetejĩ ky'y. A'e vove mijarã kõ oposã retë ojikuwa kupa ipi.

Amë nemytanõ korani'y neremitã ky'y wyra rewaramõ, ajaire nejavyjavy wyra kõ, amõ nejavõai teve imonõ, ajawyi wyra kõ nowyji neremitã rẽ ky'y, nemotekokuwa pa rewarã mõ. Okuwa uve ijukarã mõ korani'y rẽ, ajawyi novyji korani'y rẽ ky'y. A'e vove mijarã posã jamogy remë javaë itetejĩ mijarã kõ pẽ, ajawyi nijamoni mijarã posã porã.

21. Jane remi'õ mojipyarã romõ

Jamojipy maekõ rerã kõ

Monojarã põ, a'evo jarã

1. Jakare

Jakare ropi'a ewere'ã jarã, ajawyi konomiokyry, kõjamuku kyry, amõ ja'yrerã kõ no'ui. Jakare nijewei maevo sõtite, ajawyi nija'ai etë maevo sõtite opi'a rẽ, ovotë ojaa jakare ropi'a owëowë ipi, opi'a korijõ ity. A'e jamojipy.

Jakare ropi'a omojipy ma'ẽ nijewei oposiko, amõ nijewi teve wãkarã, amõ omemyry movy.

Karamoe remë taivigwerã kõ no'ui teve jakare, jakare poromowau moregetae'ã rẽ, ajawyi nija'ui tepe'ytë jakare. Nija'ui jakare mijã.

2. Pagã

Pagã nija'u miti karamoe remë mijã, taivigwerã kõ no'ui teve, taiví jarã e'i ijupe kupa, ajawyi no'ue'e kupa.

Pagã etoape wore, ajawyi ja'u sõ remë janemomowau tã tetoapevore rẽ. Ajawyi nijajukai pagã karamoe remë, age'e remtë ja'u karai ra'ãga mõ tẽ.

3. Taitetu, amõ tajau

Tajau, amõ taitetu reypy kwerã kõ ja'yrerã kõ (waiví, amõ kwaima'e) no'ui jimo'yjĩ, o'u kupa remë karamõ wekaruapy'a tã okea pupe, nokuwa'ãi wekaru okea pupe, ajama'ẽ wekaru teywetë rowã, mijarã kõ tẽ

omojipy, ema'ě mijarã kõ okea ypa peve wekaru. Ajawyi miratuwerã kõ korijõ tẽ o'u tajau kõ reypy kwerã kõ. Nivo'ãi jakaru jane miratupa remẽ jane kea pupe, miratu wekaru kea pupe remẽ jĩmosiõka jarã wesa, amo morãwanã jarã.

Amõ ãã mijarã kõ ãkagwerã kõ no'ui ja'yrerã kõ, o'u remẽ karamõ oja'yry meve ijasi tã iko. Amõ ipykwerã kõ no'ui teve, o'u remẽ ipoko tã ojea yvykwarã rẽ. Ajawyi mijarã pykwerã pẽ pykoro jarã eu ipi, ajawyi nija'ui. Ijarõka gwerã miti kwerã korijõ tẽ konomiokyrerã kõ o'u.

4. Javĩ

Miratuwerã, amõ ka'akuwa rerã kõ korijõ tẽ o'u javĩ ipi. Keve kwerã ja'yrerã kõ no'ui: ijakãgwerã, eakwerã kwerã, opi'a, evikwa rerã, ipyakwerã, ipykwerã, ipyta kwerã, no'ui rupi já'yrerã kõ javĩ karamoe remẽ mijã. O'u ijakã gwerã remẽ, karamõ ika'u ja'o apy'a tã, amõ eary tã tẽ iko, oja'o mãevo sõtite tã.

Opi'a ja'yrerã no'ui teve, o'u remẽ ãi kiriripa tã, nãta'ãi, ema'ě javĩ ropi'a nãtai ipi, okiriri eji, a'e omojipy janerãi.

Evikwarerã no'ui teve ja'yrerã kõ, o'u remẽ karamõ weposi tã okea pupe. Ema'ě javĩ okea ypy peve weposi ipi, noi weposi ke'ĩ rowã, ajawyi a'e jamojipy ipi.

Janeka'u remẽ japosi ipi jane kea pupe, nisikuwai japosi kea pupe, javĩ rewikwa rerã tẽ jamojipy. Ipyakwerã no'ui teve ja'yrerã kwãni gwerã kõ, javĩ pyakwerã teapyoe'ã jarã, ajawyi ja'yrerã kõ no'ui teve. Nijanearepyoi javĩ pyakwerã ja'u remẽ. Javĩ

pyakwerã umy ipi, a'e ja'u remẽ owẽ janerea pupe, ema'ě javĩ ruwykwerã opei janere remẽ owẽ javĩ ruwy kwerã janere ipi, a'e vove jane rea pupe, a'e nijanerea moapyokai ja'u remẽ.

Javĩ pyta kwerã ja'yrerã kõ no'ui teve, o'u remẽ nikatu'ãi, weraa waiwĩ remẽ awitowĩ javĩ oyvyatyka ipi, a'evo tesõ tã enawerã, a'evo remẽ jimosioka jarã. Amõ javĩ pyta kwerã jane kara ni'a'ãi teve jaõtã koo pupe remẽ.

5. Tapi'irã

Japõe tẽ tapi'irã jakuka remẽ, amẽ nijapowẽi ijuka paire remẽ, janemokãjã tã, janemokajã remẽ jane kare py'awarã mõ amẽ.

Ajawyi japowẽi gatu tẽ tapi'irã jajuka remẽ.

Ajama'ě karamoe remẽ konomioky rerã kõ nojukai tapi'irã mijã, awijã kyjaiko, ojimõmãma maẽkõ korijotẽ ojuka tapi'irã.

Konomiokyrerã, kõjamoku kyrerã kõ, amõ ja'yrerã kõ no'ui tapi'irã mijã.

Mowyi jarã, wyuway rewaramõ, amõ tosinã jarã teve, e'i tamõkõ.

Marikuu jarã teve, ja'yry kirĩ jarã teve, kare jarã teve. Ajawyi karamoe remẽ miratu werã kõ korijõ tẽ o'u tapi'irã. Tapi'irã kirĩ nerã nija'ui teve, ja'u remẽ janeãkarã gwerã ikirĩ tã tẽ okui kupa, tapi'irã kirĩ nerã omojipy rewaramõ, tapi'irã kirĩnerã ja'u remẽ jane kare tã teve.

6. Pira ropi'a

Miratuwerã , ka'akuwa rerã kõ korijõ tẽ o'u pira

ropi'a, ja'yrerã, amõ ja'yru kwerã kõ amõ kõjamukuky rerã kõ no'ui pira ropi'a.

Ma'e jawyi pira ropi'a ja'u remẽ, oẽ tã jane rova rupi, owẽ janerova pẽ remẽ, nikatui jane rova, jajimomojy tẽ, ikurupa jane rova, pira ropi'a owẽ mõa'ã rowã rewaramõ, ajawyi sipy nojai tova rẽ, amõ uruku nojai teve tova rẽ.

7. Ipyakwerã

Mijarã pyakwerã kõ no'ui ja'yrerã, o'u remẽ, karamõ nauereapyo'ãi wejĩ, mijarã pyakwerã kõ no'ui teve wyuaway rewaramõ, a'e jamojipy. Amõ yvate rupiwarã mijarã pyakwerã nija'ui teve.

8. Nikatu'ãi ja'yry moma'e mojiipykarã

Ja'yrerã kõ mijarã pokwerã kõ, mijarã pykwrã kõ, amõ ipokwerã no'ui teve, o'u remẽ karamõ ojimomarama pa etõtã iko, ojipykape'o tã teve, amõ ojea ta teve yvykwarã pupe, oĩa, amõ wata iko remẽ a'evo tã, mijarã pykwerã ägwerã omojipy wyi, ema'ẽ mijarã oparõ teveipe ykwarã pupe nipykoro'ãi, amõ jõo aryvo õparõipe, a'e jamojipyjaparõ te'õtẽ jaiko, ajama'ẽ janepy imarapa mokope rupi õparõ remẽ.

Ajawyi mijarã pykwerã pẽ pykoro jarã eu.

Amõ ja'y kõjatã gwerã, amõ ja'y kwãni gwerã kõ no'ui teve kwata, akyky, a'ykae, a'y pykwerã kõ, amõ ipokwerã kõ, o'u remẽ karamõ ijakarã gwerã kõ, amõ imemyry kõ moma'e povo eĩ tã, kwata, amõ ipy kãni eĩ tã, amõ ipo kãni eĩ tã teve. Mijarã pykwerã, amõ mijarã pokwerã tẽ omojipy tã, amẽ avivo remẽ nivoi janeupe janekarã gwerã kõ, ajawyi jaenu katu

tẽ janerovijãgwerã kõ ayvu. Nisipotai nikatui jane memyry, amõ janeãkarã kõ. Amõ no'ai teve ja'yry waiví moma'e pokwerã mojiipykarã romõ.

9. Ja'yry ojiapikwapikwa janejuka

Kwata, reykwe po'ikwerã nija'jui teve, ja'u remẽ jãjã moma'e rupi remẽ, amõ jãjã janeãpã wyi remẽ jaa tã jajiapi kwapikwa ypo kõ rẽ ja'a enone, amẽ jane juka jane rõvjarã.

Amõ ja'y kõjatã no'u teve kwata reykwe po'i kwerã, o'u remẽ karamõ imemyry no'a'ãi ivyi, ja'yry ojiapikwa tã oyru rẽ (mari pupe), ajawyi no'a'ãi ja'yry, ema'ẽ kwata reykwe po'ikwerã ojiapikwa ma'õtẽ, a'e omojipy ja'yry. A'evo remẽ ja'yry ojuka waiví ipi.

10. Pyjaa rerekoarã

Typy'o jimirerã: typy'o meju, typy'o tata rãpaĩ aryvo ojimii ma'ẽ no'ui ja'yrerã. O'u remẽ karamõ ipyja tã ovajãrã pẽ ojijukaoka, typy'o ã gwerã ojimõ'ã ee imopyjaoka ijukaoka, ema'ẽ typy'o ijuwa a'e omojipy. Typy'o vo sõtite ipy rẽ ijuwa, a'e opy kãtã.

Ja'y kõjatã gwerã kõ no'uive typo'o jimirerã, amõ nomojuwai teve typy'o iwa kupa. O'u typy'o jimirerã ja'yrerã remẽ karamõ ja'yry ojiape tã waiví mari pupe ijuka, amõ ja'yrukwerã kõ no'a'ãi teve iwyi, typy'o omojipy tã, ema'ẽ typo'o ojiape ipi a'e waiví omojipy. Ajawyi waiví ojikoaku katu ve ja'y kwãni vove.

11. Pakovu

Pakovu, amõ pako pijonã no'ui ja'yrerã, o'u remẽ, ojimovijapa remẽ api'au tã.

12. Pako jimenarerã

Pako jimenarã no'ui, o'u remẽ karamõ erekwarã ojuka tã ja'y mokõi, morijõ ja'yry imari pupe ojinõ rewaramõ, ajawyi nija'ui pako jimenanerã, e'i tamõkõ.

13. Mijarã ãkagwerã

Ja'yrrerã kõ mijarã ãkagwerã, amõ ijãpito'õ gwerã kõ no'ui, o'u remẽ isasĩ tã oja'yry reve kupa, omomoau emi'õ rewarã mõ.

14. Ropi'a

Ropi'a nija'ui teve, ja'u remẽ, jane akaja tã, nikatui awĩ amẽ janeupe. Ja'y kõjatãigwerã kõ ywesõ no'ui moma'e ropi'a, o'u ywetẽ remẽ ijakaja tã.

15. So'õ ãkagwerã

So'õ ãkagwerã nija'ui teve ja'u remẽ, karamõ jane ãkarã gwerã kõ ijapyte mokõmokõitã, ajama'ẽ a'e nimanvoi tekoranã rowã.

16. Pira rowairerã

Pira rowai werã, ja'u remẽ, jãpanõ remẽ japere etẽ tã japanõ jopyri remẽ, pira rowai werã tẽ jamojipy. Ema'ẽ pira opere wemi'õ rẽ ipi, a'e jamojipy. Pira ãkagwerã nija'ui teve, ja'u remẽ janeãkã ay tãtẽ iko.

17. Tare'yry

Tare'yry reakwerã nija'ui teve, ja'u remẽ jane ãkagwerã kõ eau jometã, tare'yry reakwerã omojipy. Tare'yry jumi'a kwerã nija'ui teve, ja'u remẽ karamõ janeremo nãta'ãi yweji janekonomiokyry reve, tare'yry jumi'a kwerã omojipy janerapi'a. Ema'ẽ ijumi'a kwerã ipuy ejẽ a'e omojipy.

18. Namu

Namu ãkagwerã nija'ui, ja'u remẽ jane'ywa ray japosiko remẽ, namu reruparã romõ, ema'ẽ namu yy miti reapy'a.

Amõ ipyta kwerã nija'ui teve, ja'u remẽ janepyta kara etẽ tã, namu pytakwerã jamojipy rewarã mõ. Namu aryppy kwerã nija'ui teve, ja'u remẽ, janeapira naory'ãi teve, ema'ẽ namu ijaryppy paa ejẽ maevo sõtite, a'e jamojipy.

19. Kwata kãgweporã

Kwata'y kãgwerã porerã nija'ui teve, ja'u remẽ, jane'y kãne'õ tã vvytyry rẽ jãjã remẽ, jane'y kane'õ ejitã jata jaiko remẽ.

20. Ikãrata'ã gwerã

Ja'yrrerã nijapotai o'u mijarã wyrakwerã kãrata'ã gwerã kõ, o'u ikãrata'ã gwerã remẽ, ajaire karamõ ijãkarã gwerã kõ isõ'ãu jõme tã okui, mijarã sõ'ã gwerã tẽ omojipy.

Karamoe remẽ janepy no'ui mijarã, pira kõ korijotẽ o'u kupa, tuwyu jarã e'i mijarã pẽ kupa, amo tõsina jarã. Ajama'ẽ tamõkõ mijarã tẽ o'u iko, yryapyry rypi tẽ ekoi kupa wyi.

Ajawyi okyje mijarã waa kupa mijã. Tamõkõ karamoe remẽ nomii mijarã kõ ro'õ iwa, jamii remẽ ao nomanõgatui e'i kupa, o'u mijarã ro'õ remeipe, oavãsisĩ tẽ iwa, ajawyi teve tamõkõ õmoka'ẽ katuway jomẽ mijarã, ametẽ ao opa iwyi e'i kupa.

Amõ ajawyi teve omojy tẽ mijarã iwa kupa. O'u mijarã jimoka'ẽ gwerã amõ mĩmoi nerã kupa remẽ

nōmokokō tepe'ytēi iwa kupa, wāwasisī katu mijarā ro'o iwa kupa, amē ao (evo'i) nijamokōi. Ajawyi teve janyepe nimarāi etē iko, nojimi'u teitetei iko kupa rewaramō.

Age'e remete karai ra'agamō tē mijarā jamii iwa. Amō mijarā ro'o aryvo no'ui moma'e ē'ema'ē, awitowī asikaru amō pako kupa, ja'u remē tōsinā oinō tā janere e'i kupa. A'e marikuu jarā.

Yy jamoasa tē konomiokyrerā kō toy'u, ojikoaku upa remē ywesō jamosa tē tesō yy to'u, ōropēanā pupe jamoasā, amē yy nomoekwerui tanōgarā. Yy jamoasa iwa remē tē nōinōi jane mari janeupe, janemaripo'i katu teve amē, amō nijane momowyi teve, amō amē teve evo'i nōinōi teve e'i tamōkō.

22. Omena kupa

Erekwa

Tanōgarerā naerekwai okonomioky reve, erekwa tarā mē okuwa pa ra'i: moraita, teko, jigarā, moma'e jimojā, oka reinōa, taivīgwerā, janerā ayvu kwerā. Amō ojiporaka katu teve. Amō ijewe katu teve. Tekoe'e (otekokuwa vay) kō tē okuwa pa aa kō, amō okuwapa eji teko kō, a'e kō tē erekwa amo ijakarā. Ajawyi karamoe remē taivigwerā noerekwa nōi nokuwai etē moma'e kō ma'ē (tekoaiwerā), a'e pē "apya aiwerā". A'e nijaerekwa nōi, e'i tamōkō karamoe remē.

Apya we'eay, tekoe'e pē tē eu. Ma'e pē rowā apya we'eay, apya ikatuway ma'ē pē rowā. Tekoe'eay pē tē eu, okuwa pa moma'e kwerā ma'ē pē tē eu.

Apya vaiwerā eu mirā pē ipi, nikatui ma'ē pē rowā eu. Nijawei, noposikoi, nomoma'e mojāi, nojiporakai, nokuwai jigarā, moraita, nokoyai ma'ē pē tē eu.

Noerekoi tanōgarerā waivī wene porā, wereko wapyky porerā tē. Ema'ē tanōgarerā konomiokyrē tē, ajawyi waivī apya tekoe'e kwerā tē wereko. Ajawyi tovījagwerā kō erekwa tarā ija'yry reve opyy.

Ma'e jawyi tovījagwerā nopotai konomiokyrē wereko weneporā. Waivī ojimovija karamoe tē iko ma'ē ojakyrē pa amō koima'e kwerā kō rē. Ajawyi noerekoi kupa. Janejarā ve nopotai moma'e jukwerā toporu ovyjy paire tanōgarā, tovījagwerā tanogarerā pē ome'ē moma'e pyukwerā tē, a'e tē janejarā opota tanōgarerā opyy karamoe remē. "Konomiokyrē jane pyaukwerā tē, ajawyi erekwarā ipyaukwerā tā teve, paira ipyau kwerā teve, amō iraparā kō ipyau kwerā kō tā teve".

Koima'e waivī menā romō, waivī apya rerekwarā romō. Uve apya erekwarā ojimokasi irā kyty maekō, uve waivī ywe'e ma'ē, a'e omenā ayvu rupi tē ekoi, waivī apyakwerā amē imenā ijauvu rupi tē ekoi. Uve apyatē wereko waivī ma'ē, uve waivī tē wereko apya ma'ē. A'ekō ojimoa'u vay omenā kō rē, amō ivoteve apya ojimoa'u vay teve werekwarā rē (ōkate'ā).

Nojipokuwai ja'e tite jaiko ipi, aní nerekuwai neakarã mōmēna amō imoerekwa, neity neramōi kō ayvu. "Nijamono teywetēi janera'yry amō janerajyry temimota mō rowã", ajawyi jane kojã memyry kō ija'yry reve jaekyi jenereve imovija janearã rerekwa taramō, ametē ojipokuwa pa ãmatejĩ ajaire ojimovija kupa remē. Amē nuve'ãi ayvu "nojipokuaive" ma'ē. Jene mijarã rowã, amō apã rowã teve, ajawyi aepo nisimovy'ãi kuwa ereko terekwa remē amō jamena remē.

Nojipokuwai ma'ē nikatui werekwarã pē amō omenã pē, nojipokuwai eu ayvu ma'ē nikatui, awi ayvu nomojimoavai apya amō waivĩ, a'e kō ajaire nojiaui iko. Ajawyi karamoe remē tamōkō nojireko tepe'ytēi iko, nuvei karamoe remē ayvu "nojipokuaive" e'i ma'ē mijã.

Ajama'ē apya amō waivĩ noporokurai iko, porokura remē karamō ijakarã amō imemyry rē ojipy tã maranã, ajawyi nijapotai ja'yrrerã kō tokura wetarã, amō noporegetai wetaragwerã kō rē iko. E'i ayvu "ojipymō janere maranã".

Age'e remē sireko waivĩ janerenone porã, nuvei waivĩ rewaramō., nuvei teve apya rewaramō, Amō karamoe remē waivĩ omojiva teve ereko ōmetarã.

Ajawyi teve karamoe mē tamōkō wereko ōkojã a'u, wa'y taty, waty, uu miti, oya'u, omemy ra'u, awivo remē e'i ayvu mō "ojimoavai kupa".

A'evotē age'e remē jajimoamoi jaiko. Ma'e rupi jajimoai jaiko: Mariry rupi, Aramirã rupi, Ytape rupi,

Jakareakagoka rupi, Manilha rupi, Yvyrareta rupi wĩsō tena kō rupi... Ajama'ē nivasui jajora kurawa jimowai mijã, awitowĩ tepisi nivoi jamojã remē jajora imokatu, a'e vove kuwa sireko awĩ imokatu.

Akuwa ky'y

Age'e remē na'evoi konomiokyrerã kō erekwa oja'yry reve, notekokuwai remeve, ijakarã oja'yry reve.

Nokuwa katui teko remeve erekwa. Nokuwai moraita kō, jigarã kō, moma'e jĩmojã kō, jiporakaa itetejĩ nokuwai teko, ajaa reve erekwa amō ijakarã.

Ajawyi ajaire wãkarã omovija tepe'yte ereko, moma'e rē nomo'e'ãi wakarã. Tuu nokuwai teko, moraita,

jigarã, moma'e jĩmojã wĩsō itetejĩ tekoa rã kō nokuwai, ajawyi ikwarã rupi tē wãkarã omovija ereko kupa. Moma'e rē wakarãgwerã kō nomo'e kō ãi,

erekwarã nokuwai ve teko, imenã nokuwaive teko.

Ajaire ojimovijapa ijakarã ky'y, aekwerã erekwa mijē ijakarã, a'e ijakarã mijē, a'e nomoe'i ve wakarã teko rē, ajawyi oiko tepe'ytē iko kupa.

Wisō teko ōmokajã kupa, nokuwai tekoawerã

kō kupa. Moko'i jane reko amō janeremikuwa kō ōkajama iko age'e remē. Ajaire karai reko kasia uu ky'y teko mōkajãma katu ky'y.

Ipuru'a ma'ē temitã gwerã vove

Temitã ojimovijapa remē ipoty, amō i'a ajaire.

Ajama'ē nipouive. Ipoupa remē ipirã ky'y, ajawyi o'a yvy pē ky'y. O'a i'akwerã yvy pē remē owē mijē

temitã rã'aigwerã. Ajawyi jane temitã jarã romõ simokatuwau ta tẽ jane remitã gwerã jai toeroike'ã ijuka.

Waiví terekwarã jamomuru'a remẽ awítowí temitã ipoty, ajire i'a, amõ ipoupa remẽ ipirã ky'y, ajawyi o'a yvy pẽ ky'y. Ivo teve ja'yry oy mari pupe tui remẽ ipou tẽ upa, ajaire ipirã remẽ, amẽ waiví imemy ipi. Amõ jakoaku teve jane ãkarã, amõ nijaparityi teve. Awítowí temitã rẽ jaja'a katu ipi, ajawyi jakoaku katu teve ja'yry tojimovija. Neremokatui neremitã akwerã rã'aigwerã owẽ ma'ẽ remẽ, owẽ epe mijã, eneve ijarã romõ neparõ tã i'aryvo neposiko remẽ ijuka amõ ijaka'a. A'e vove jane ãkarã sakyrerã, japosiko remẽ i'ã aryvo, amõ japarõ ijapijukapa ijuka.

Ja'yry japarity ereko ma'ẽ

Koo pupe apya, amõ waiví ojimitã, mynyju õotã, ajama'ẽ õotã korijõ tẽ ity kupa, noja'ai wemitã rẽ kupa. Ajawyi jai weroike. Ajawyi ypo wapikwa pikwa iku'a ajawyi nojimovijai morijõ kwaray romõ. Oo werekwarã reve wemitã resa. Nojimovijai mynyju, amõ ni'ai teve, jai jĩpyry wapyra rewarã mõ teve.

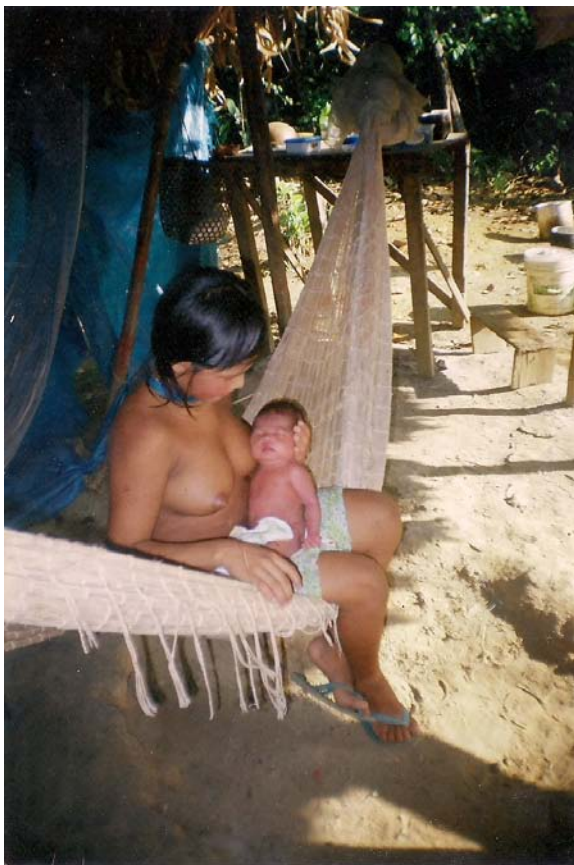
Ajawyi jai opypo'o pa iwyi kupa, amõ wetã teve ypo iku'a rewyi ekyi kupa, ajawyi ojimovija tatẽ ky'y, amõ ory tesõ mynyju ky'y, amõ i'a tã teve ky'y. Temitã vove ja'yry japarity remẽ, ja'yry jawyky katu tẽ ipi, amõ jamojau katu teve, nijaparityi ja'yry tojimovija. Ametẽ ja'yry isakyruru ojimovija. Amõ otekokuavay ojimovija iko.

Ja'yry ojimovija iko remẽ, ijapira ivove owẽ iko. Awítowí temitã ro'ã owẽ isakyruru iko remẽ, o'ã neta/ nemopai remẽ nojimovija'ãi, netaeta jĩ o'ã iwyi ajawyi nõeĩ etẽ neremitã ky'y, a'e peve opoty ky'y (nojimovijai), a'e peve itãiwí ky'y. Ivo teve ja'yry japiraeta eteta jĩ remẽ nojomovijai, amõ japyte pete ja'yry remẽ nojimovijai teve. Ema'ẽ temitã ro'ã wayvo nepete remẽ, o'ã neaka'a iwyi tojimovijae'ã, ojimojija tarepe. Neaka'aka'a jĩ o'ã iwyi.

Tamõkõ karamoe remẽ ja'yryerã noapiraetai, okuwa awí rapijarã rewarãmõ. Ajawyi karamoe remẽ taivígwerã kõ joe'e kwerã tẽ (ipoko jõme). Ja'yry nijakõ'anõ ra'i ereko, jakõ'anõ remẽ, ijimovija jamõkarã tã tojimovijae'ã, karamõ tẽ ja'y kwani jako'ãnõ amõ jakeremẽ nõ.

23. Nijaparityi waivĩ ipuru'a mã'ẽ

Ojikoaku

Waivĩ ipuru'a mã'ẽ ikatute ekoi, noposiko we'ei teve, nomovy we'ei teve moma'e kõi powyi, no'ai teve ojapijuka. Imenã noapijukai teve ipuru'a mã'ẽ ereko. Ipuru'a mã'ẽ wapijukapa opuru'a ereko remẽ nikatu'ãi ajaire imemy. Ja'yry ojeajea

tã, apijarã nikatui, nowai teve ja'yry ekoi amõ karamõ ojimovijapa remẽ. Ipuru'a mã'ẽ nojimi'u teietei teve opuru'a remẽ, no'ui raparu, no'ui mani'o te'ẽ, no'u wetẽi moma'e te'ẽ kõi, o'u remẽ ja'yry ojimija tã imari pupe ijuka, amõ ja'yry isakyrũ etẽ remẽ no'a'ãi teve oy wyi. No'ui teve moma'e tõmagwerã kõi oporu'a remẽ, o'u remẽ ijakyrũ tã, ke'ĩ waivĩ imemy tã iko remẽ nijajukai moi, jawarã, moju... Ojuka remẽ omanõ tã ja'yry o'a.

Ipuru'a mã'ẽ noapy we'ei teve apyka aryvo, amõ tepisi menã aryvo, wapy sõi remẽ ja'yry ijakãme ejitã, na'evoi remẽ ijakyrũ tã teve, amõ ipu'a mã'ẽ noetõ we'ei teve moma'e negwerã kõi, wetõ remẽ ijakyrũ tã teve.

Ma'e remẽ ja'yry ojeajea o'a ipi:

- Moma'e powyi jamowy remẽ
- O'a remẽ
- Apya oparõparõ i'a ryvo
- Okamiri remẽ

Ajawyi uve apya iku'a ka'i maekõ amõ uve teve waivĩ iku'a kwa'ĩ, ijy kõi amõ tuu kõi nivoi wereko yru remẽ.

Uve Koima'e amõ waivĩ ipisãrã katu maekõ, ikatuway, nojeai rupi wyi. Ajawyi e'i ayvumõ "ekoaku katu, ikatu nepuru'a ereko, nemõna neiko nẽ" eu waivĩ pẽ amõ apya pẽ.

24. Ojimojiva

O'ã amõ ikãgwerã

Ja'yrerã konomikyrerã rê jaja'a katu tẽ imovijai, ajawyi ja'y rovay remẽ ja'yrerã ipokokwerã kõ jamotã ipyo. Ametẽ ojimovija joe'e romõ ja'y kwãniwerã kõ. Ema'ẽ jay owẽ ypy remẽ ipo'igã owẽ, ajaire ovau ky'y, amẽ ja'yrerã koima'e kwerã kõ jamotã karume. Janekãrãgwerã parata vo maevo sotite, jamõtã remẽ ojimõtã wija, ajama'ẽ mewegã tẽ ojimõtã.

Yvyugã jane maẽkõ ajama'ẽ nõmotãi ja'yrerã, omotã remẽ oyvyuwerã ma'ẽ õme'ẽ tã ijupe.

Yvara jaokwa okarã pẽ jimotãa romõ, konomiokyrerã kõ ojimõta teve. Jay jamogeta jamotã ja'yry remẽ, amõ konomiokyry remẽ e'i. "Nejavujavo nepary tamõõõ! Pukukuu! Maraka pukupuku!" Eu jay koty moregeta. Amõ ja'yry japo momojai teve jay kyty, amẽ tẽ jay omoterẽ ja'yry jyva, jamogeta teve: "emoterẽ neparypo amõ nepary jyva" eu jay pẽ. Amẽ tẽ õmoterẽ opary põ, aekwerã ikonomioky remẽ õjavõ gatu wemijrã.

Ja'yry raiwerã kõ

Karamoe remẽ sa'i kõ amõ tamõkõ ja'y raiwerã watyigatu tẽ isaky remẽ, age'e remẽ nisyaty, simovija jĩ ja'yry nikatui ma'ẽ.

Karamoe remẽ waty teve jõakarã gwerã kupa, na'evoi remẽ weraa teve ity kupa. Age'e jane

simovijã jĩ awĩ rapijarerã ereko. Ma'e jawyi awirapijarerã waypetã jaroatã ereko e'i kupa, notai ma'ẽ ywesõ waypetẽ, ajawyi waty kupa. Awĩ wyi kyjaikõ tamõkõ amõ sa'ikõ omojikoaku vay warãkarãgwerã kõ, amẽ tẽ nimyrai'ãi e'i kupa rewaramõ.

Ajama'ẽ amõamõgwerã sa'i kõ nojukai ja'yry omari pewyi, amõ noaty teve ja'yry nikatui ma'ẽ, omovijã jĩ, jaty amõ jajuka remẽ aywerã owẽ oo yva pupe, a'e ajaire jamanõ remẽ e'i janejarã pẽ "awikõ ejuka emuu papa" e'i, amẽ janejarã ovapy yva okenã ijy/ tuu raywerã wyi, ajawyi nijajukai mõ ja'yry janemari pupe warã amõ nijaty teve ja'yry uve reve.

Age'e remẽ waypetẽ awĩ rapijarerã kõ jaty, karai kõ ja'y raiwerã okarakuri nõ, ajawyi ikatuway tovijãgwerã pẽ, imoma'ywetẽ ja'yry nivoi isaky ma'ẽ ajaire.

Pejapyaka katu eavu rê: ja'yrerã, konomiokyrerã kõ, kõjamuku kyrerã, pekura awirapijarã kõ nẽ, pekura remẽ ojipy tã pene, pememyry kõ rêtẽ ajama'ẽ, pëakarãgwerã kõ retẽ teve. Ajawyi "pekura mirã kõ nẽ", nijakurai mirã ipi.

Nijakei karuve

Konomikyerã nokei karuve, ojapyaka ra'ĩ uu kõ ayvu rê, amõ ojipy'amogeta ra'ĩ oketã teko katukwerã kõ rê kupa, amõ omegeta ra'ĩ ovijãgwerã oke ta. Na'evoi remẽ ojiupiu tẽ ojimogeta oketa, itetejĩ oporegeta enu kupa.

Taivígwerã rekokwerã kô omovyvy tovijã kô toenu. Ametẽ okuwa katu tã teko amõ ayvu iko. Awivo remetẽ mārakuwa jakuwa amõ janeramõi kô reko kwerã jamojiapyapy jĩ ereko, amõ nijamõkajãi teve ereko.

Amẽ karuve oke konomiokyry ma'ẽ nokuwai teko, ojimovija tepe'ytẽ iko, ajawyi moma'e rẽ wakarãgwerã nomo'e'ãi, weroke tepy'ytã wãkarãgwerã kô ereko.

Nokeytyi teve karuve, nijakeray teve jaiko, nijakeko'ẽi teve jaiko. Jama'ẽ japyaka jajupa, amõ jama'ẽ jajipy'a mogeta jajupa. Ametẽ jane ametejĩ janeapã apepu jaenu, sienu kupe sô ekoi remẽ, ametẽ jane ametejĩ teve jajimokatu enone. Ka'a rupi ywesõ nijakerayi jaiko, jakeranã gatẽ jaiko. Uve jawarã pya, uve apã pya, yve yvyra o'atã jane'aryvo janejukatã ma'ẽ awikõ jamoa'u jajupa.

Taivígwerã oke ray tite karamoe remẽ ka'a pupe, amẽ jawarã uu ikerapyri kô, amẽ jawarã ujuru meromero taivígwerã kerã, nokuwai jĩ taivígwerã a'evo remẽ, amõ etarã tejĩ õma'ẽ a'evo remẽ, ajawyi nijajiporoi jakeray ipi.

Amõ karamoe remẽ tamõkõ oke ko'ẽ tite upa, amẽ ji'iveay õvãe ijapã ijapisipa kô, pyave jama'ẽ jajimokatu amõ japasasa ipi, ametẽ jajepy jĩ jane rõvajarã rẽ ipi.

Ajawyi konomiokyry amõ kôjamuku kyrerã nijamoane'ei toke karukaruve, nijamoane'ei teve tokeray jõme kupa. Ojimony'a maekõ ywesõ, amõ

ijakarã maekõ ywesõ nijamoane'ei, amõ imemysaky maekõ ywesõ nijamoane'ei tokeray jõme. Jamoane'e tokeray jõme remẽ ojiporoitã okeray jomẽ.

Mirã oke ray ma'ẽ ake ray tẽipa'ã e'i tite tã ikuwae'ã, uve taiví sa'i/tamõ ee ajawyi, keray jarã. Ajawyi apijarã japipa tẽ tapija'i pupe apakã pẽ, amẽ japipa ity keray jarã ity iwyi, ametẽ apijarã ajaire okerã gatẽ iko oka amõ ka'a rupi.

Pyã ojipy'amoget ojimo'e teko kuwa rẽ kupa, ajawyi nõmokajã'ãi tekokuwa, ema'ẽ jane Wajãpi kô romõ nisikusiwai kareta pupe tekoawerã imokatu, nisinõi teve "gravador" pupe imokatu tekoawerã kô, ajama'ẽ tamõkõ omojiapyapy jĩ ereko imokajãe'ã kupa. Amẽ karuve oke tamõkõ amõ nojimo'ei ee kupa remẽ age'e nisikuwa ãi moraita, jigarã, taivígwerã rekoawerã kô, mowã kô, moma'e jimojã (...)

Jamogeta tẽ janeãkarã gwerã eroke ta, ke'eu imogeta: "nejiko'õ neretarã gwerã rẽ neiko nẽ, porojuka nẽ, nemonã nẽ, newari nẽ, porokura nẽ, nea'ã maranã nẽ, neparara neiko nẽ, nenupi, newaiví rewa neiko nẽ, amokõ rerekwarã rẽ ema'etẽ eiko, neovaja amokõ nere tui remenẽ, neapijuka nererekwarã ereko nẽ, nekãte'ã neiko nẽ, nereko nemanõgarã nẽ, nerako'i neiko amokõ renẽ, neavu momo nerovijã gwerã, neai neiko amõ tenã rupi nẽ, nepoko joe neiko nẽ, neaparity nererekwarã ereko nẽ, neavu momo neraty amõ netija nẽ, nejimo'e mirai renẽ, nẽmaraereko amõ kô nẽ", eu imogeta itetejĩ, ametẽ ja'yrrerã kô otekuwa amõ okuwa weko rupi iko.

Ma'e jawyi ja'yrerã karumẽ tẽ amõ pya tẽ jamogeta, aryvo itetejĩ japosiko ajawyi mape remẽ nijamogeta'ãi amõ nijamo tekokuwa'ãi kõi, ajama'ẽ jamogeta amõ jamome'u teve moma'e kõi ijupe tokuwa, jainõ teve moma'e ovake imojikuwa tõma'ẽ ikuwa, amõ nijaneai teve ja'yrerã rovake, ikatu tẽ jaiko ovake kõi, ametẽ a'e rupi katu ajaire ekoi kupa. Amẽ nikatui ja'yrerã rovake rupi jaiko remẽ, a'e okuwa janewyi amẽ a'e rupi katu ekoi ajaire, nikatui apijarã ekoi.

Oke karuve ma'ẽ. Nokei karuve ma'ẽ

- Jawarã ojuka tã iwa ka'a pupe oke remẽ.
- Apã ojuka tã ikerã ve.
- Werekwa menõ tã amokõ okeray remẽ.
- Notekuwa'ãi oke karuve ma'ẽ.
- Nomogetai wãkarãgwerã kõi oke karuve ma'ẽ.
- Nokuwa'ãi karuve oke ma'ẽ moregeta/ayvu.
- Noiko puku'ãi karuve oke ma'ẽ (moma'e tẽ ojuka tã).
- Ovijã ayvu noenui ma'ẽ karuve oke.
- Oke ray ma'ẽ nokuwa'ãi opouvai awerã.
- Jawarã nojuka'ãi ikerã mẽ.
- Apã nojuka'ãi ikerã mẽ.
- Nõmenõ'ãi erekwarã ikerapyri kupa.
- Otekokuavay tã iko nokei karuve ma'ẽ.
- Omogeta tã nokei karuve ma'ẽ wãkarãgwerã kõi eroke ta.
- Okuwa katu tã ayvu nokei karuve ma'ẽ.
- Nojjukaoka'ãi wãpã pẽ karuve nokei ma'ẽ.

- Nokei karuve ma'ẽ ãkarãgwerã kõi otekokuavay jõme.
- Ovijãgwerã kõi ayvu oenu katu tã.
- Okuwa jĩ tã opouvai awerã imomewa.

Ja'ave rowã jaiko

Jamojikuwa teko ikatuway ma'ẽ ja'yrerã kõi pẽ amõ konomiokyrerã kõi pẽ, jamome'u teve teko nikatui ma'ẽ ja'yrerã tokuwa. "Awi nikatui ma'ẽ" eu ijupe imo'e, "ãã teko korijotẽ ikatu tã ene amõ amokõ pẽ" eu. Amẽ neremome'ui moma'ema'e ikatu ma'ẽ amõ nikatui ma'ẽ neakarãgwerã pẽ remẽ, ja'ave rowã tã ekoi, oma'e te'itẽ tã moma'e nikatui ma'ẽ. Nokuwai remẽ amõ noma'e'ãi teywetẽi moma'e ikatu tẽ ma'ëve.

Nokuwa'ãi teve moma'e pojuka ma'ẽ amõ moma'e nopojukai ma'ẽ.

Ajama'ẽ ke'eu tejĩ ja'yry mogeta "nija'ãimõ maranã, nea'ã maranã amokõ remẽ, eneve nemanõ tã" eu imogeta. Awitowĩ tukupi ne'u remẽ nemanõ tã eu ijupe, yvyray'a ne'u remẽ nemanõ tã, itete jamo'e kõi.

Aã jamome'u ja'yrerã amõ konomiokry pẽ tokuwa:

- Teko nivoi poroereko ma'ẽ
- (Teko porojuka ma'ẽ, nowai tekou, agyoa). Teko ivo poroereko ma'ẽ.
- (Teko nopojuka ma'ẽ, owa tekou ma'ẽ, torya, ivo tekoua)

25. Mirã ekoa teamã mãekõ

Ekoa tẽamã kupa:

ijapira	ijapira sarã, ijapira pãirirĩ, ijakã mevũ, ikare, nikarei
ẽtamã	ẽtamãũ, naetamãĩ/ẽtamã ka'igã, naetamãĩ
ea	eapire komana, naeapire konamai, eau, eakwa'i
ijyva	ijyvau, ijyva ka'igã, ijyvaypy kaukau
enyva	enyvara pe'ĩpe'ĩ, naenyvarai etẽ, enyvaravu, etoape ravu
eme	eme ravu, naemerai, emera pe'ĩpe'ĩ, emeu, emepo'igã
ipoko	joe'e, yvyugã /paisi, ipo'igã
isĩ	isĩ po'igã, isĩãpopẽ
iporegeta	oporegetau, oporeta po'igã, osiwyry kyty oporegeta, oporegeta pita'i, ipo'igã oporegeta
ipirã	ipisãrã, iku'a kwa'ĩ, imaraipa, ikanunupa, ikyra, ikyra katu
iso'ã	iso'ã kegã, iso'ãũ, iso'ãkwa katu
iposi'aãtã	iposi'aãtã ravu, niposi'aãtã rai
imari	imari ravu, nimari ravu, imariu, eykweru
ova	ova marãmota katu, ory katu, ova po'igã, ovauvay, ova sarã gatu

Itetejĩ mirã kõ

- Mirã turusu
- Mirã po'i
- Mirã yvyugã
- Mirã ku'a ka'i

Nijaparityi ja'yry imovija, jamojau katu ja'yry remẽ tẽ py'ajĩ tẽ ojimovija, amõ jawyky katu teve ja'yry, nereawykyi ja'yry remẽ jai wapikwapikwa tã, amẽ nojimovijai ja'yry ipi, ajawyi jaekyi tẽ jai ja'yry ãkã rewyi ity. Mykurã ja'yry wapira meromero oke remẽ, a'e jawyky teve ekyi. Ja'yry apira rewyi jai jaekyipa tẽ iwyi. Ema'ẽ temitã jai wapikwapikwa ma'ẽ naoryi amõ nojimovijai teve a'e vove jane.

Noataive ma'ẽ nijamovyi teve janeape rẽ, jamovy sõ remẽ a'ykae oojai tã tojimovijae'ã, ojaitã ijimovija monyi, ajawyi nojimovijai iko ky'y, ajama'ẽ karamõ sa'u ojimovija tã, joe'e rowã tã ky'y.

Monojawyi rowã age'e remẽ ja'yrerã kõ nojimovija ywe'ei, amõ nipokoi teve kupa kasiri oja'yry reve o'u kupa.

A'e tẽ ojimovija iko remẽve iwaivĩ, amõ ojiapiraeta py'yi jĩ teve kupa, oja'yry reve iko'ã amõ ikereme kupa. Amõ wapyte pete wakarã gwerã kupa.

Ajama'ẽ e'i teamã tamõkõ “jane jiapyrerã kõ isirigã tatẽ, amõ erekwarã ywesõ wapyra tã, enyvara tã oja'yry reve tã teve kupa”.

Moma'e omojipy (tuu kō ojimi'u te'ite rewaramō)

- Iso'āu (moma'e so'ā omojipy)
- Ikiří (tapi'irā kīrinerā omojipy)
- Ipyjere eji (a'y pukwerā amō ipokwerā omojipy)
- Nipo'āaty (kwata kō pokwerā amō pykwerā omojipy)
- Morijō ja'yry imari pupe (pako jimenarerā)
- Eauwau (tare'yry omojipy)
- Ijapyte mokōmokōi (so'o apyterā omojipy)
- Eapire konama (konama opiro tite iwa oja'yrymē)

Jāmoākasī

Tanōgarā apya japiraeta awitowī kōjamuku ojimony'a paire japiraeta ity. Jypy remē oja'yry mewarerā jaeta ijapira ity, ija'yry mewarā ve werojimovija erojimony'a a'e jaeta ity. Ma'e jawyi ijapirā rē uve moma'e kwerā jarā nikatui maekō, ma'eywesō uve ee tekokuwae'ā rerekoarā, a'e jaeta ity ijapira rōroimōve. Amē nijajetai ity ijapira karamoe wanā remē, mārakuwae'ā rerekoarā nojisyry' āi iwyi. Ema'ē temitā rakā uve mōa'ārowā yo ee remē jakā mopapaipa ity, amē tē amō temijē owē akā amō owē teve oo pyaukwerā teve, amē tē ajaire ipoty amō i'a teve. A'evove jane mirā romō, uve janerao janeapira karamoe wanā rē. Ajawyi jaeta apya tanōgarerā amō waivī tanōgarerā apira karamoe wanā ity, ametē amō temijē owē kōjamuku amō konomiokyry apira, imojikuwapa romō. Omanerā tē jaeta ity. Ipyau kwerā tepiru wereko tā moma'e kō ajawyi moko jareko.

26.Emi'ō kō

Moma'e pō nimanyvoi, amō moma'e imanyvo o'u

Nimanyvoi o'u maekō	Imanyvoi o'u maekō
pirasisi	tapi'irā
mewī	mijarā ākagwerā kō
tare'ury mytererā	piraata
namu posi'a ro'okwerā	kwata
jakamī	so'o pirā
arakurā	so'osī
mejusī	tamanuwa
meju siri	taitetu
tāre'āsī	javī
arapo mytererā	a'y
sumi	a'ykae
pakusi mytererā	ka'i
yy jimoasakwerā	tajau
kā'āi siri	jakare
mejusi Kasimiti	akyky
pikyry	typy'o
mejusī jimisirikwerā	yy tepe'y meju arasuka meju tykwarā kasiri raiwerā

Tyy kwerā

Mirā ojimi'u ipi, mirā oy'u ipi, mirā oka'u teve ipi.
Nojimi'ui remē nipsisakasi'āi iko, amō ōmanō tā teve

ywarã amõ amyay pẽ, awijã wyi jajimi'u ipi ko'ẽ jaja. Jay'u teve jane'ywa remẽ, jajimi'u teve nijanekasi remẽ, jajau teve janeky'a remẽ, amõ jajaua nopi'ãi teve, nuvei ipowã.

Uveepe ipowã kõ mijã awitõwi moma'e ja'u, awĩ ja'u we'eipe, ajeipe omogwapa ywarã amõ amyay ipi. Ivoteve jajau we'eipe, ko'ẽ ko'ẽ ve jajau, jajau tatẽ jaiko, nopa'ãi jajaua, jamanõ remẽ tẽ katu nijajau'ãi amõ nijajimi'u'ãi ma'ẽ opitã. Ajawyi ikatu eiko era'yry kõ, enu nerovijãgwerã kõ ayvu. Moma'e rykwerã retẽ jaiko.

Janepiri'ai remẽ

Moma'e kõ opota janepirã, ikatu jome tẽ ja'u moma'e kõ, mijarã kõ ro'o amõ piraro'o kõ ywesõ. Mijarã rykwerã amõ pira rykwerã kõ oo janeruwu romõ amõ janero'o pupe, uve teve mijarã rykwerã ikasiaywete ma'ẽ a'e nija'ui ipi mijã.

Terekuwa katu ajawyi awitowĩ ne'ywa ray, amẽ yy pupe ney'u, na'evoi remẽ moma'e kõ ry tẽ si'u: kasiri miti pupe jay'u, asikarury pupe jay'u , eira mo'y pupe jay'u ipi, ajaire nemokasi katu amõ ne'ywa mono katu teve.

Ajama'e neruwu pupe oo nemokasi moma'e kõ. Jane mokasia romõ, amõ janery romõ, jane movijaa romõ. Moma'e kasiawerã tẽ oo janemokasi amõ jenemovijaa romõ.

Moma'e ro'o pupewarã tẽ janepimotãivĩ, amõ janemokare, janepire moviriri ipi. Awitowi tapi'arã

ro'o ikasi, ajawyi janemokare tapi'irã ro'o amõ ikawerã ja'u remẽ. Janeruwu rowã, moma'e ro'o tẽ rewaramõ ajawyi a'evo jareko.

Wyuway

Mijarã wyuway maekõ, amõ tuwyu jarã ajawyi no'ui kupa, amõ amẽ mijarã nawyy we'ei maeikõ ajawyi tẽ o'u nimanuvoi kupa. Tuwyu romo'ĩ rowã oinõ, mowyi oinõ teve janere.

Yy

Yy jamoasa tẽ konomiokyrerã kõ toy'u, ojikoaku upa remẽ ywesõ jamoatẽ tesõ yy to'u, õropẽanã pupe jamoasã, ametẽ yy nomoekwerui tanõgarã. Yy jamoasa iwa remẽ tẽ nõinõĩ jane mari janeupe, janemaripo'i katu teve, amõ nijane momowyi teve, amẽ teve evo'i nõinõijane e'i tamõkõ.

27. Tekoe'e kwerã kõ

Apya tekoe'eay amõ tekoaiwerã

Apya tekoae'eay eu ojiporakatu, oposiko katu, ikaruwa katu, ijewekatu ma'ẽ pẽ. Awĩ rapijarãpẽ tamõkõ "Teko" e'i, "teko" ma'e jaapẽ teve eu ja'yry apya romõ isaky ma'ẽ.

Teko kejaa pẽ teve eu uve ĩmarãkuwa. Ajawyi okuwa weko rupi iko, teko ywesõ amokõ mirã kõ wyi otekokuwa iko, okuwapa katu teko kõ.

Ajama’ě teko eu apya pẽ teve, amõ mijarã kõ tẽ teko kõ e’i janeupe, aepojamẽ e’i kupa “mirã” kõ jaatẽ aepo e’i, tajau ywesõ teko e’i janeupe “õmarãkuwa maekõ” e’i teve janeupe. Teko kõ eu apyawerã kõ pẽ.

Tekoaiwerã eu apyavaiwerã pẽ, a’e apya nijewei iko, ïpanẽ iko, notekokuwai iko, ijai iko, iwari iko, nokuwai moma’e jimojã, waivĩ rewarã teve... Teko katu rupi rowã ekoi jaa petẽ aepo eu ijupe, moma’e reko rupi tẽ ekoi eu tẽ aepo jaamẽ.

Age’e remẽ mirã kõ e’i tite apya pẽ “apyave’eay”, ipirã amõ ova petẽ aepo’i, ajama’ě a’e apya teko rupi rowã ekoi, teko aiwerã rupi tẽ ekoi. A’evove ke’eu tite “waivie’eay”, ova petẽ aepo eu, ïmarãkuwa pẽ rowã eu. A’e waivĩ ekoi teko nikatui ma’ẽ rupi tẽ. Ajawyi apya mõ jareko ipirã katua rupi rowã, jareko ïmarãkuwa rupi tẽ.

Teko katukwerã amõ tekoaiwerã rerekoarã kõ

Tekoaiwerã rerekoarã kõ okwa	Tekoe’eay kõ rerekoarã kõ okwa
mirai jarã	mire’eay jarã
wari jarã	jiporaka katu jarã
jiko’õ jarã	karuwakatu jarã
kãte’ã jarã	nõkate’ã ma’ẽ jarã
ewere’ã jarã	niwari ma’ẽ jarã
karuwarai jarã	nõjiko’õi ma’ẽ jarã
panẽ jarã	nĩpanẽi ma’ẽ jarã
mãrate’ã jarã	mojawaa jarã

marama jarã	mãrane’ã jarã
tẽkoranã jarã	tovaiteay jarã
tovaite’ã jarã	mosiko katu jarã
keko’ẽ jarã	mãrateay jarã
mowyi jarã	tovaiteay jarã
moregetae’ã jarã	mogeregeta katu jarã
waivĩ rewarã rerekoarã jarã	moraitã jarã
taivĩ jarã	mowye’ã jarã
moraita kuapa re’ãa jarã	tekokuwa jarã
ruru jarã	memyray pukue’ã jarã
ja’y ray puku jarã	pararakaie’ã jarã
ja’y rerã pararakai jarã	nosĩtyti ma’ẽ jarã
je’egatã jarã	tekokuwa katu jarã
sĩa jarã	
tekokuae’ã jarã	

Aã kõ janerau nikatui maekõ amõ jane rao ikatutẽ janeupe mãekõ, ojitupi teve janere kupa, janere teve eako’i iko kupa, ajawyi jajireko katu tẽ iwyi, amõ jajipoanõ katu awikõ nikatui ma’ẽ tojipyẽ’ã janere, tapija’i pupe jaopi itypypyi. Amõ pyave teve javyji iwyi kõ.

Nikatui maekõ amõ ikatu maekõ opoko janere ipi, amõ ojipy teve janepirã, amõ õme’ẽ teve weko janeupe. Amõ na’evoi remẽ janekerypẽ ojimoikatu tã janeupe (janemomowau). Ma’e remẽ ywesõ janemomowau, jajimony’a remẽ, janememy, janeanarã amõ jajute remẽ. Ajawyi jajikoaku katu tẽ jaiko ipi, amõ mirã mãrane’ã omomowau teve. Ajawyi jake taramẽ jajioyay tẽigatutẽ jake.

Ke'eu: tata pouvai, takuru pouvai kusiri pouvai, jariki pouvai eu ijoy imono. Amě tě a'ekō tě opouvai janewyi, amě teve nijapouvai moma'e teitetekwerā kō rě. Amě japouvai nikatui maekō rě remě jajoy teve imono, amō jamome'u āmatejī, amě tě weroji janewyi, amō amě teve nijamopoi janepouvai awerā.

A'evo jarā tesipō

Mono jawyi rowā jajikoaku janeākarā remě, janememy remě, jajute remě amō jajimony'a remě. Ma'e jawyi tě ojikoaku kupa, nojikoakui ma'ě itekorā, eawry, ipikanunupa teve, itaivī apy'awarā mō teve, nojiporakai teve, nijawei teve, wisō itete moma'e nikatui maekō owě amō uve ee. Ajawyi āvivo tasipō nijajikoakui remě e'i kupa, ajawyi ajapaire ojikoaku katu jome kupa. Maranai rupi tě moma'e kō amō teko kō jakuwa, maranā nijaesai remě nijakuwa'ai "a'evo jarā, a'evo tasipō" e'i ayvu maekō.

Ajawyi taivigwerā okuwa moma'e kō imarānai remetě katu, nokuwai a'evo jarā tesipa'ā ne'i kupa, oiko tepe'ytě iko kupa mijā. Awitowī mijarā pysi'u opy paire opo'ě yy pupe kupa, ajaire opo'ě maire moju omowai ijuka, avijā maire tě okuwa kupa ky'y. "Porojuka sipō yy jarā mijarā pysi'u reve japo'ě amō jajaju yy pupe remě" e'i kupa.

Nokuwai teve jawarā porojuka ma'ě kupa mijā, ajawyi jawarā wyi karamoe remě ojā enone rupi, amě jawarā nivasui ojuka taivigwerā. Ajaire okuwa kupa ky'y. "Porojuka sipō jawarā renone rupi jājā remě".

Tamōkō jawarā pě ovāe remě nojāi iwyi.

Moma'eyva ja'u ma'ě amō nija'ui ma'ě nokuwai kupa mijā, o'u tepe'ytě moma'eyva iko kupa mijā. Ajawyi wesapa katu moma'eyva kupa. Ajapaire yvyray'a o'u ētarā mō, o'u maekwerā ōmanō ametě okuwa yvyray'a kupa. "Porojuka ma'ě tesipō awī yvyra'a" e'i kupa.

Ajawyi taivigwerā amō tamōkō wa'ā ra'ī moma'e kō ikuwa, ajawyi mokowereko tě moma'e kō ikuwa. Awitowī yreny wry rupi okwa teve kupa amě yreny otyky ijapyterā aryvo o'a, ajapaire aekwerā mirā ikare, ametě okuwa yreny kare jarā tesipō e'i kupa.

Amō karamoe remě konomiokyrerā pave tě oo tite mijarā ka'a pupe. Amě akykysia wapisipa kō, ajawyi avivo paire ja'yrerā kō kwerā tě nijamonoi sipō moma'e pě e'ie'i kupa. Jane tovijā kō nouteigatu tě janeakarā gwerā rupi moma'e pě.

Jaenu teve age'e remě ja'yry ayvu, aje amōgwerā ja'yry omome'u moma'e janeupe, ajawyi jaenu teigatutě ja'yry ayvu ipi. Karamoe remě nijaenuimō ja'yry ayvu e'i tite ojiapisi paoka akykysia pě kupa.

28. Kasiri raiwerā

Tamome'u katu terekuwa ajawyi kasiri rewarā

Ava jīrowa kasiri rekoe'ā mē oporai, nuvei mirā janepytry rupi a'evo ma'ě, kasiri uve remě korijō o'u oporai kupa, ajawyi mirā mō oporai kasiri rekoe'ā me

sikaepo remě, morawanã jarã e'i tamõkõ.
O'u kasiri tomoga'u tõsie'ã amě tẽ oporai, ojiga,
ojimorara ijai kupa, ojimomy' a oje kupa, opoko oje
kupa, awivo kasiri poroereko ma'ẽ tẽ. Ajawyi kasiri
janeapã tẽ, poromo jiapisioka ma'ẽ teve, nikatui
kasiri poroereko ja'u remě.

Uve mirã ikatu oka'u ma'ẽ amõ uve mirã nikatui
oka'u ma'ẽ (ijai apy'a ma'ẽ) kasiri omowaioka, a'e
tẽ wea pija, ajaire kasiri osa iwyi remě õjimõsiokã
ywetẽ iko. "Apy'a tẽ, aka'u way" e'i iko, aje ywetẽ
e'i ajama'ẽ, kasiri awivooka wereko, ãmarãne'ã rowã
awivo ekoi.

Kasiri porojuka ma'ẽ tẽ, karamoe remě taivigwerã
mõ oka'uway, a'e ajaire oo oke, a'evotẽ kõ'eme
nõma'ẽi, õmanõ, ikejapara yva pupe.

Amõ kasiri oinõ mārakuwa janeupe, jaka'u remě
itetejĩ owẽ tekokuwa janeupe, mono jawyi romõ
oka'u mirã maekõ oporai remě okuwa katu jĩ ojiga
moraita rẽ.

Ajama'ẽ kasiri janerapyra remě nikatui, oinõ aia
janeupe, janelotẽ jajiko'õ janere, janererekwarã
rẽ amõkõ ojimorai wetẽ janekera pyri, poroayvu
moteitete teve kasiri, amõ jake teve yvyu. Ajawyi
karamoe remě tamõkõ nopotai wãkaragwerã kõ
to'u kasiri.

Mirã ikatu oka'u ma'ẽ ikatuway amokõ pẽ amõ oupe,
ajama'ẽ awĩ ikatu oka'u, amokõ amě ãni, omowai
weko ity kupa, ijai kupa rewaramõ. Ajawyi amõ
pe'ĩga ikatu oka'u iko ma'ẽ ijaive maranai remě.
Ajawyi nuvei mirã ikatu oka'u ma'ẽ, ma'e ma'ẽ petẽ

ikatu oka'u eu, opokoepe ee kupa, õnopãepe kupa,
ẽtarã rẽ opokoepe kupa, novajai, omoisyry korijõ
wetarã amõ ojisyry korijõ wetarã wyi. Apijarã pẽ
mirakatuway eu , apijarã petẽ ve ivokatu oka'u ipi,
noerovijai kasiri ayvu amokõ rovaja, ojimokasi kasiri
raypẽ rewaramõ.

Ajama'ẽ kasiri ja'u torya romõ tẽ mijã, jiapisia romõ
rowã mijã, jimorya tẽ mijã, ajawyi kasiri ikatutẽ ja'u,
nijajiapyrai ipupe.

Kasiri janemoja'y jivy, awĩtowĩ ja'yrrerã okawai oje,
õjinopã kupa, ojipete kupa, a'evo kasiri miratuwerã
wereko.

Tamõkõ nopotai ijai apy'a ma'ẽ to'u kasiri, ke'e'i
kupa "ene jĩ maranã nemowainẽ", ajawyi nopotari
to'u kupa.

Ijai ma'ẽ nijaovajai, jamoisyry korijõ opoko oje kupa
remě, amõ jaovay korijõ imory, ametẽ ikatu.

Waivĩ omenã pẽ, amõ okywyry pẽ niwari ika'u
remě, iwari ijupe remě ijai tã, werekwarã rẽ tuitã
amõ amokõ rẽ opokotã, awivo remě nikatui.

Age'e pekuwa katu kasiri reko ky'y, ajawyi
peakãragwerã kõ pemogeta kasiri amõ karai
kasiri'y rẽ, pekuwa awivo etẽ kasiri poroereko
ma'ẽ.

Kasiri reko: Poromowari, porojukaoka,
poromojapisioka, poromoaioka, poromowaiwĩoka,
poromoapya rewã, poromomoramaoka,
janemojiko'õoka, jajijuka janelotẽ,
nõporomosiokai, janeavy momoteiteteoka, janerea
motee. Ajawyi kasiri moma'e aiwerã tẽ e'i tamõkõ.

29. Piruje jajitupi oje

Moma'e ra'yry

Moma'e ra'yrerākō rē jajitupi, erima romō kuwa ja'e mātō ra'yry pē, jakamī ra'yry pē, tajau ra'yry pē, so'o ra'yry pē... Awivove mijarā jarā, ka'a jarā, yvytyry jarā kō ojitupi, yy jarā kō ojitupi ja'yrerā kō rē.

Ojitupi ee remē opyy ja'yry'ā eraa oupe weima romō, amō ojitupi tepe'ytē janere janevo maekō, a'e kō amē wekyi eraa jane'ā wemigwai romō, werekwarā romō, omenā romō. Awivo remē jane tekora jamanō ipi, ja'yry amē teve oja'o ōtekorā mō ōmanō ipi.

Nijanejukai epe moma'e mijā, īmona teipe jane'ā rē eraa janewyi. Ajawyi amō ijakarā ma'ē nopyi moma'e ra'yry kō, opy remē awikō ojepy taryve ee.

Paje korijotē omokatu amō okuwa teve awirapijarā tekora'nā. Niwasui werojivy jane'ā moma'e jarā kō wyi. Moma'e jane'ā weraa oupi remē jamanō, amē janeraywerā nōwēi oo yva pupe, paje tē amē ōmowē imono janeraywerā yva pupe.

30. Wapy ko'ē

Konomiokyra kō wapy ko'ē upa

Tikasi eu konomiokyry pē remē, jamojikoaku katu jē, jamo'e katu ereko, amō japoanō gatu teve ereko.

Tamōkō wa'ā mapō īkorasā kasiay, amō ojiporaka katu tā e'i kupa, ajawyi tanōgarerā kō omojia'ā kupa, e'i ijupe karumē. "Karu sararapa remē apyka pemōemōe okarā pē". A'e aryvo peapytā pekupa pya, a'e petē peko'ē tā, ikasiytā ma'ē, amō ojiporaka katu tā ma'ē amē ikasitā serenā pē amō īrowā pē, nojiporaka'āi ma'ē amō nikasi'āi ma'ē amē oke tā.

Ko'ēsima mē enu'a pupe ōinō tata kupa, a'e ōmoetā okarā pē. Raparā pupe ojavō enu'a tata imopei iwyi kupa, ojipora katu tā ma'ē ojavō remē opei tā tata enu'a pewyi, amē nojiporaka'āi ma'ē ojavō tite, nopei'āi tata enu'a kwarā pewyi. Awivo maekwerā ovaiteay tepe'ytē awitowī arakurā amō jakamī ojā'oo remē, a'evo sōtite ojā. Awikō nōjavō teitete'āi teve wemijarā, iposi'a pekatu jōme ojavō kupa. Ma'e jawyi nōjavōai'āi wemijarā, awivo remetē a'ea'e romō amātejī jajuka mijarā amō janeapā (janeapā kō jiapisi). Jājavōai mijarā remē oo jī ipi, amō janeapā jājavōai ma'ē oo jī ve ipi, aekwerā noujī upi remē, ojepy tā janere janejuka. A'e pē tamōkō e'i "ojepy mō temijarai janere, ajawyi jajukae'e āmatejī, amētē nojepy janere".

Konomiokyry pē nijamome'ui waivī nuvei ova rupi katuwarā

Ojikoaku konomiokyry upa remē, konomiokyry amō ojimony'a upa ma'ē pē eu “nejapyaka waivī menōa rē nejupa nē”. Amē ojapyaka upa remē, ojipokuatā waivī rē ojapyaka. Amō “nejapyaka apya rē nejupa nē” eu teve kōjamuku pē.

Ojapyaka maekō, apijarā ajaire konomiokyry waivī rewarā, amō kō rerekwarā rēapy'a ojimo'eai iko, awirāpijarā nikatui ekoj, omowai teve maranā, ojiapijukapaoka amokō pē iko terekwarā rewamō. Nikatui waivī rewarā e'i tamōkō.

Ivo teve waivī ojimony'a upa remē nijamome'ui teve apya ijupe, awī retē amē ojapyaka tā iko, apijarā waivī apya rewarā, imēipe, nojimoavai ōmenā pē, oiko teitete iko ōmena rovake rupi.

Mono jawyi rowā ojipokuwa waivī apya rē, ojimovijapa rewaramō, avivo tāteamā, moko'i tāteamā iko kupa, apya wera tāteamā waivī. Ajawyi tamōkō opy mātejī wajyry mē tarā amō wa'yry rerekwa tarā, awijā kō okuwapa rewarāmō. Waivī noerekoi ja'yry wapyky porā, werekō remē ja'yry ne'ikatui werekwa romō, ajawyi waivī amō apya retē ojimomy'a iko. Apya amē werekō waivī wapyky porā tē, nimanyvoi werekō.

Okyje karamoe remē kupa, werokyje wākarāgwerā kupa, ma'e wyi “jimoavae'āa wyi”. Omaranā nikatui'āi konomiokyrerā amō kōjamuku kyrerā kō werara (ōmenō, ojimomy'a), ajawyi teve wesa āmatejī

wākarāgwerā rerekwa taramō, amō wajyry mē taramō. Awī wyi kyjaikō, nikatui janemaranā jareko remē, nijāeī jaa yva kyty, janejarā nopotai jenemaranā jareko.

Ajawyi jamogeta ywete jane ākarāgwerā, nijamomēna teitetei teve jenememyry kō amō janera'yry kō. Janemaranā jareko remē amō jamenō remē, jane raywerā oo ājā peka romō, amō oo teve urupe wasu romō. Nijamanōi teve janemaranā jareko remē, apēi jamanō, jane nēmaepe amē nījamanōi jē jajupa.

Jakoaku tē maekō

- Konomiokyry ojikoaku
- Ojimony'a ma'ē ojikoaku
- Imemy ma'ē ojikoaku
- Ijakarā ma'ē ojikoaku
- Ute ma'ē ojikoaku
- Moi jane retarā omomarama remē jakoaku
- Moā jakoaku
- Itekorā ma'ē jakoaku
- Kasiri jakoaku
- Meku jakoaku
- Kōnami jakoaku
- Uruku jamopapa remē jakoaku
- Wyra kō ra'yry rē jane rimā remē jakoaku
- Yjy jakoaku
- Koaky jasawai remē jakoaku
- Yarā yy rupi warā jamii remē jakoaku
- Koo reity oo ma'ē jakoaku

- Janemenã oo amõ tena kyty remẽ jakoaku
- Mijarã posã kõ jamogy remẽ jakoaku
- Paje romõ jajipeju remẽ jajikoaku
- Paje remipeju kwerã jakoaku
- Jarõjiga imokatu mirã itekorã ma'ẽ jakoaku
- Jane ãkarã remẽ jajikoaku
- Mirã õmanõ remẽ jajikoaku
- Jiapisi jakoaku

Ja'yry jãmotãtã ipirã tojiovija

Jaja'a katu ja'yry remetẽ ojiovija py'awaramõ, amõ isakyrũ ojiovija py'awaramõ janeremigwai romõ. Ji'ive'ive jarojy ãmotãtã ja'yry tatajy pyẽ, janepo jamoaku tata pupe, a'e pupe jamotãtã ja'yry. Jaevi motãtã, ametẽ eviu katu, jaetamã motãtã teve, ametẽ etamãu katu jõme, japy moterẽ teve, ametẽ ipyterẽ gatu tã, jajyva ypy motãtã teve, ametẽ ijyvaypyu jõme. Ryva vo janepirã amõ janekãgwerã kõ janeja'yry remẽ, awitowĩ ryva neope ray tata reny pupe remẽ, ajaire nekyi aku reve imoterẽ, amẽ ipyu katu ojimoterẽ gatu ryva, mewerowã nemoterẽ remẽ ajama'ẽ ojeatã ryva. Ajawyi mewegatẽ nemoterẽ tã, ivoteve ja'yry mewe rowã nepyo remẽ neaka'atã, ajawyi mewegã tẽ japyo kõ ipi. Ema'ẽ janepirã amõ janekãgwerã janeja'yry remẽ isakyrĩ.

Tamã (mani'y maẽ) pupe jajyva amõ jaetamã motãtã teve ja'y kwanĩ amõ ja'y kõjatãi, ametẽ ijyvaypy mititi rowã tamã reruparã romõ, amõ etamãu katu jõme. Ke'eu imogeta: "Tamã! tama! Tamã!" jamotãtã remẽ

eu imogeta, ametẽ omojipy. Amõ jajuka teve ijyva ypy amõ etamã kõ tama pupe.

Amõ ja'yrerã jamotãtã remẽ muru ja'ã, muru etamãu katu jõme wyi, a'e muru õme'ẽ ijupe.

Enapa'ãtã ja'yry remẽ noatai, ajawyi ji'ive'ive jarowyjy tata ypy pyẽ enapa'ã mokata, jaenepa'ã mokatata remetẽ enapa'ã kata py'ajĩ wata. Taraku'a wasu jajuka a'e jamoputi ja'yry rãnepa'ã mokata, ametẽ ja'yry wata. Ema'ẽ taraku'a wasu ra'yry a'etẽ oja remẽ py'ajitẽ wata.

Imokasia kõ

- Yvyra tay
- Komaka kyryrerã
- Mani'õ te'ẽ (manikwerã)
- Yvyra pyẽ kururu ãga, a'e jamopai, ajaire japĩpĩ imoaku, a'e pupe ji'ive jamojau.

Yvyra tay eu yvyra mõ pyẽ, a'e uve mitirowã, uve teve ikykyrerã, a'e jamopai amõ japĩpĩ era imoaku, a'e pupe jamojau ja'yry ametẽ ãparatã ojiovija, amõ py'a jĩ ãparatã wata, ji'ive teve jamojau ja'yry ipupe. Ema'ẽ yvyra paratã eupa ijupe, a'e omojipy, a'e ja'yry omojipy õparatã tepytẽ romõ iko.

Komaka kykyrerã japĩpĩ ipirerã eraa, a'e amẽ nijamoakui, a'e pupe ja'yry ojiovija pa sa'u ma'ẽ jamojau, ji'ive teve jamojau.

Mani'õ te'ẽ jakyry tyy ekyipa iwyi, a'e pupe jamojau ja'yry ipi, ametẽ teve isakyrũ ojiovija. Ema'ẽ kururu

ãga aju, ãpeĩ ojea ipi, jamosama etẽipe, a'e ajaire omojipy ja'yry õkarãma romõ. Komaka kykyrerã isakaru ipi, a'e omojipy ja'y turusu romõ tojimovija ajaire.

Mani'õ te'ẽ miti rowã ipi, a'e omojipy. Amẽ awĩ teve ja'yry jama'e to'u ipi, ametẽ py'ajĩ ojimovija, ja'yry omovija py'ajĩ tẽ ipi, ajawyi mani'õ te'ẽ ja'yrerã movija pa tẽ.

Emogeta sãtamy awi rẽ ãmejã
Jamogeta teve, awitowĩ ene nẽparatã eu vyvratay pẽ, amõ kururu ãga, awitowĩ nekasi, nerajy ipi, ta'evo eãkarã eu ijupe. Ivoteve komaka kykyrerã pẽ, eu nevo eãkarã tisakuru ojimovija eu ijupe, ametẽ omojipy. (vitamina uve upupe), a'e janero'õ pupe oo.

Apiravu jarã

- Murumuru rasĩgwerã
- Tarku'ajyry sakykyrerã
- Wasei rapo sakykyrerã
- Vyvaypy sakykyrerã

Jamomitura kõ. Na'evoi remẽ jamowaite jajau ipupe. Awitowĩ jõõ japy imoku'i imono panerã pupe, a'e pupe jajau. Amõ wasei raposakyrerã japete imono yy panerã pupe, vyvaypy sakykyrerã, tarku'ajyry sakykyrerã ivoteve jareko. Ji'ivejajau ipupe. Ajama'e nijamonoĩ janereo pupe, ijova rewaramõ. Nerovijã gwerã kõ emogeta awĩ rẽ terekuwa katu.

Ypo pira

Ypo pirã ro'ã sakykyrerã pupe ja'yryrerã japyte soso, ametẽ py'ajĩ ojimovija ipi, amẽ teve ipoko ojimovija. Jasu'u teve ipi, ametẽ ikwaepe janerãĩ ma'ẽnayi.

Nijajimorarai mijarã rẽ

“Ee!!! Naotyĩ teve mijarã kõ, eee!”, eu ijupe remẽ janemokajã tã amẽ, janemo tekora, janemokare teve, tapi'iri ywesõ a'evo jane rereko. Nijaojai teve mijarã kõ, nijajimorarai mirajarã kõ reagwerã rẽ, nijajimoarõĩ mijarã rẽ amõ jane remi'õ kõ rẽ. Jajimoarõ remẽ janemotekorã tã.

Awikõ omome'u morawanã janeupe

Javũ jaesa remẽ janemoruwã tẽ, awivo remẽ japowẽ teve, ametẽ nijamojipyi. Nijapowẽĩ remẽ (jane retarã mõ õkajã tã apy'awaramõ), nijakuwai avapõ okajã tã janepo'õ mewyi. Nikatui javũ jaesa remẽ jajimonyi tẽ jaikõ.

Morawanã omome'u maekõ

Javũ, tamanua'i, tatu õpakõĩ pee, tatuwasu owẽ oka pẽ, paipaijo ojiaka, kerere oo, ja'yry miratu oja'u, mani'õ wyy, moma'e õkajã apy'a ma'ẽ, jawarã ojiapisi, jawarã oje'ẽ pee rupi iko, wyrau oja'õ pee rupi iko, sigau ojimoarõ, janemarã, moju kwaray oarimã, jay õmanõ, kytaypy rẽ nijanepopui morawanã jarã, yvy nijakusiwai amõ nijãpakõĩ okarã pẽ, moraita kõ, oka

nijainõ mai ma'ẽ, typoe nijamojãmai aja'arã peve remẽ, janypa nijamomoi, mouvai nikatui ma'ẽ, ojiaka miratuwerã ma'ẽ.

Agyvo tã maranã ei' moma'e kõ janeupe, amõ ojimoay teve janere kupa, ajawyi nikatui morawanã, ikatu tẽ jaikõ jane morawã remẽ ametẽ nijamopoi.

31. Manõa

Janepoapẽ kõ

Karamoe remẽ janejarã taku turuwa wasu pupe omoaku vay imopupu, a'e pupe pepopo e'i weminõ gwerã kõ pẽ. "Amejipõ pejipiropiro jĩ petekõranã wyi nẽ, amẽ tẽ napemanõ'ãi teve", e'i weminõ gwerã kõ pẽ. Janepy kõ pẽ e'i teve, noenui janejarã ayvu kupa. Kejõ oenu maekõ: teju kõ, janu kõ, moju... Kõ jĩ opo taku pupe, ajawyi tẽ awikõ age'e remẽ ojipiro ity, ipire taiví remẽ ojipiro, ajaire ipire pyaukwerã temijẽ owẽ ijupe, awikõ vo tã jane mijã, age'e remẽ na'evoi mirã imirama(ojiapija, ojipykape'o) õka'ẽ korijõ, na'evoi moma'e ayay ijupe remẽ õmanõ korijõ way wyi.

Ajama'ẽ otekokuwa rupi tẽ taivígwerã "toromanõsi oro yva pupe toro Papa kyty", ajawyi nopoi taku pupe kupa. Opo remẽ ajaire nõmanõ'ãi kupa, a'evotẽ tã age'e amẽ jaiko, jajipiropiro jĩ tã jaiko janeja'y jivy romõ mijã. Amẽ taivígwerã õpoapẽ korijõ õmosõ takuu pupe ikuwa. Ajawyi age'e remẽ janepõapẽ o'a

remẽ owẽ mijẽ ekovijarerã, jamotoro epe, ajaire amõ ekovijarerã owẽ (ojituruka).

Okyje taku wyi kupa rewaramõ nopoi ipupe kupa. Ajama'ẽ Janenjarã ijayvu sãtamy ijupe kõ, eavu rupi katu peiko remete penaywerã owẽ tã oo epyri yva pupe e'i. Napeikoi eavu rupi remẽ napeo'ãi ekoty e'i ãmatejĩ ijupe kõ.

Ajeire pirujĩ moma'ekwerã kõ opopo takuu pupe paire, ajapaire janejarã omopei taku imono, omopei kumesi'y kõ rẽ, ãjapiry'y kõ. Ajawyi teve awikõ ipisarã gatu jõme amõ ojimojituruka ipirerã ipi.

Ajama'ẽ pe'ĩ taivígwerã mõ õja'uu opo taku pupe, opo opyso oo opirerã wyi. A'e taku pupeve opyta ipirerã, ajaire oekyyi eterãgwerã kõ, oja'o korijõ ee kupa. "Nomanõi" e'i tite janejarã ijupe kõ, "oo tẽ amõ tena kyty owẽ, pekwa ipijarã mõ" e'i tite ijupe kõ. Noenui ve amẽ ijauvu kupa. Karamõ rire ootite esa kupa, naikoi.

Aju amõ tena kyty oo owẽ mijã, ajeire tetite oo akypy rupi kupa, amẽ e'i "keve rupi ji'i uu mijã ajaire ojivy oo moko kyty". Ojivy tejĩ owẽ oo yva pupe ky'y, wĩĩ sõ awyjeji jãkajã age'e ky'y jaiko. Ajawyi jãmanõ remẽ janeraywerã oikoiko pa ra'ĩ amõ tenatena rupi iko, ajeire tẽ owẽ oo yva pupe, ivo katu ekoi ma'ẽ tẽ temijẽ, amẽ nivei ekoi ma'ẽ noeĩ oo yva pupe. Aekwerã rupi ve ekoi aywerã.

32. Okuwa ereko

Tanõgarerã okuwa ajaire õkonomioky remẽ, amõ õtaiví remẽ:

Avasi poraita, panã poraita, tapenã poraita, jupara poraita, aisiriri poraita, wyra nameru poraita, uruvu moraita, tukuruve moraita, paname'e poraita, maraka jopo pewarã poraita, makara poraita, jirusi poraita (etc.), pikyry poraita, paku wasu poraita, pakue'e poraita, jõkeni poraita, tawato poraita, jõkeni poraita, pirau poraita, waraku poraita, araraipira poraita (etc)... Ypory, tatu yva õjavõ, wyra kawarerã, javí jawarã reve ojiroarõ, janejarã ojimi'a kaaka, yvy okai, mairi, janejarã ayvukwerã (etc)...

Tepisi, panakari, õropẽanã, õropẽ teakwakwarã, karuwa katu, ewekatu, jiporaka katu, mire'eay, tekoe'eay, oposiko katu, nojikõ'õi, noje'ẽgatai Wari, jiko'õa, jiapisi, okãte'ã, ojipeju joe, poromãraereko, poromoripe...

33. Imoawyjepa

Waiví ojimony'a remẽ ojikoaku, ute waiví remẽ ojikoaku, ijakya remẽ waiví ojikoaku, imemy remẽ waiví ojikoaku. Ijakarã remẽ apya ojikoaku, ikurukavu remẽ apya ojikoaku.

Tekoranã jakoaku teve, marama jakoaku teve, kajã jakoaku teve, paje remipeju jakoaku teve, kasiri jakoaku teve, janeretarã jakoaku teve oo amõ tena kyty remẽ. Ajawyi jikoakua mowã tẽ mirã kõ pẽ, ojikoakua rupi tẽ nopyi tekora iko karamoe remẽ kupa. Jikoaku keja pẽ eu "jireko katu moma'e nikatui maekõ wyi".

Janepirã jakoaku teve, jane'ã jakoaku teve, ikatu janepy'a sireko. Amẽ sireko teitete janepirã amõ jane'ã remẽ nikatui'ãi, tekoaiwerã romõ neiko tã amẽ.

Jikoaku kasia romõ, tekokua romõ, marane'ã jarã teve. Ema'ẽ moma'e potyry rẽ ava jirowã nojitupi amõ noetõi ipije.

Ja'yrerã kõ rẽ moma'e jarã ikatu maekõ amõ nikatui maekõ ojitupi, awitowi jane moma'e kõ (wyra,

namu, mātō) ra'yry rē jajitupi, awivove kupa.
Uve moma'e jarā nikatui maekō amō oetō janepije
ikatuway ma'ē, uve moma'e jarā nikatui oetō janepije
maekō ĩne ijupe.

Jane mirā romō janekatuway jimo'yjī moma'e jarā kō
pē, janepirā awitowī typo'o rova ĩsarā gatu, ajawyi
nijasai'ai ova. Ja'yrerā kō nijapityi imovijā, jawyky
katu, nijāo'ā etai, nijapoi teitei, temitā tē mirā, amē
neremitā nikatui nereko remē nojimovija'ai. Amō
ōmanō tā.

Janepirā tănē etē moma'e jarā nikatui maekō ee
(ewere'ā jarā, jiko'ōa, karuwarai jarā), a'e kō jasiga
kasiae'ā kō pē pupe, ajawyi nijami'u we'ei jajikoaku
jajimony'a amō jane konomioky remē. Moma'e kō
nikatui maekō nōmanōi tapija'i pupe jaopi remē,
tapija sakaja tē, a'e pupe jaoso ekyekyi kō, ajama'ē
nopysoi moma'e iwyikō, ajawyi tapija'i jipiarerā pupe
nijajipi ipi.

Jamoparapapa moma'e nikatui maekō tapija'y pupe
ity jane pirā rewyi, awikō ojiupi tā janere, ajawyi pirujē
jajipi. Jawanini tē moma'e kō rē moko'ē remē.

Tanōgarā eu ojimony'a waivī ma'ē pē amō tanōgarā
eu konomiokyry pē ikurukavu ma'ē pē, ame
ojimoawyjepa maekō pē tanōagarerā eu. Moko rupi
ava jiwā noikoi, pirujē.

Namome'u katui ajama'ē āmoamōgwerā. Ayyukwerā
rupi katu teve akusiwa imomewa, "teoria" rupi tē
amome'u tanōgarā rewarā, ajawyi āā kareta já'yrerā

pewarā rowā, ojimiratu pa maekō Pete. Nejimo'e katu
tā terekuwa katu remē nimanyvoi, ajama'ē nivaypei
rowā pesquisa e'i karai ijupe ma'ē, waypete, ayvu
kwerā rowā jainō kareta pupe. Teoria amo lógica e'i
karia ijupe maekō tē jamome'u katu ikusiwa kareta
pupe. *Pesquisa científica* karai rowā ajama'ē, wajāpi
remikuwa korijōtē. Awikō akuwa ejimo'ea pupe wyi,
amōsa'ā katu tē ikuwa.

Como funcionavam as antigas práticas de resguardo dos rapazes e como funcionam os resguardos que fazemos até hoje

Meu nome é Jawaruwa Wajãpi. No ano de 2005, participei, pela primeira vez, do encontro dos pesquisadores wajãpi e naquele momento eu escolhi o meu tema de estudo, sobre a iniciação dos rapazes *tanõgarã* e *tanõgarerã*. Desde então, eu fui estudando, pesquisando, comparando em tentando descobrir as teorias que explicam os resguardos.

A pessoa passa por momentos de desenvolvimento e transformação de seu corpo, desde criança. Tem várias etapas, na infância, e depois passa pelo que nós chamamos de sofrimento da transformação do corpo, quando deixa de ser criança. Quando se torna adulto, o corpo mudou e o jeito de ser da pessoa também mudou. A voz dos rapazes muda, seu corpo se transforma.

Existem vários tipos de resguardos. As mulheres fazem resguardo quando tem sua menstruação pela primeira vez, e também fazem resguardo nas próximas menstruações. A mãe e também o pai que tem filho recém-nascido fazem resguardo. Também se faz resguardo para controlar a alma de um parente que está doente, ou para ajudar na recuperação de um parente doente.

Porque o resguardo é uma forma de se livrar de inimigos visíveis e invisíveis, que estão em volta das pessoas. Por exemplo, sabem por que jovens *tanõgarerã* e *tanõgarã* faziam resguardo, antigamente? Porque estavam ainda jovens, muito frágeis, e precisavam cuidar de seu corpo, de sua alma e de seu pensamento. Resguardo é um jeito de controlar os pensamentos, para evitar se dominado por seres inimigos. Resguardo ajuda a concentrar o pensamento.

Resguardo é para garantir saúde, força e inteligência da pessoa, através de cuidados e seguindo modos adequados de se comportar. Desde nossos ancestrais e até hoje, um dos modos de sobrevivência dos Wajãpi é praticar os resguardos, que moças e mulheres continuam praticando.

O resguardo era importante antigamente e continua muito importante para todos os jovens. Assim, é muito perigoso para jovens imitar alguns seres, como onça, coamba, sucuriju, e outros seres que moram na floresta. Se imitar, o jovem irá se transformar e irá viver como esses seres. As moças podem se transformar em sereia, *pirakoko*, *akãgwerã*. Homens pode se transformar em macaco coamba, onça, *ajãsiwã*, e também se transformar em lua. Como isso pode acontecer, os avós, os pais se preocupam com os jovens quando estes estão se transformando, quando seus corpos estão mudando. Nesse momento, os jovens devem fazer resguardo, devem seguir

uma dieta, só comendo comidas adequadas. Também devem evitar andar, tomar banho no rio, imitar outros seres. Através de minha pesquisa, descobri que os seres invisíveis nos percebem como pessoas muito bonitas. Os donos *ijarã* nos veem como pessoas muito bonitas e para eles somos como uma flor, muito cheirosa e atraente. Para eles, os humanos são muito bonitos e desejáveis.

O cheiro da menstruação é um odor que os donos invisíveis gostam muito. Por isso, quando uma moça menstrua pela primeira vez, os donos da floresta, da água, e outros são atraídos por ela. Por isso, é importante se cuidar bem para que ninguém venha cortar, arrancar a flor. Tem de fazer como se fosse uma cerca em torno de uma linda planta. Isso é a tocaia, ou uma casa bem fechada na qual ninguém consegue ver a moça.

O vento faz circular os cheiros. Através do vento, podemos sentir alguma coisa que está por perto. Os donos também sentem os cheiros e assim se aproximam da gente.

Através de minha pesquisa, descobri que o dono da água e os donos da floresta não matam a gente se nós não pegamos os filhos deles. Mas eles podem deixar uma pessoa louca, levando sua alma para suas aldeias invisíveis. Quando isso acontece, a pessoa não vai para a aldeia dos mortos no céu.

Por esta razão, o resguardo é muito importante, para manter nossa saúde.

Minha pesquisa mostra que, para nós, existem comunidades de seres invisíveis, com as quais somente quem tem pajé consegue conversar, ou que nós podemos ver no sonho. Assim, sabemos como vivem esses seres, conhecemos seus costumes. E sabemos que eles são diferentes entre si: tem algum que é preguiçoso, outro que é trabalhador, outro que é falador, algum que é tímido, outro que não tem vergonha, etc. Sabemos que eles estão por aí, a nossa volta, mas são invisíveis para quem não tem pajé.

Então, para não ser agredido por eles, precisa acordar e descer da casa bem cedo. Esses donos, seres invisíveis, existem desde o começo dos tempos. No começo, eles falavam como a gente, se comunicavam diretamente com nossos antepassados. Isso não era bom. Então o nosso criador separou esses seres, que se tornaram invisíveis. Eles estão por aqui, mas não os enxergamos. Eles vivem de acordo com seus costumes, pois eles têm seus próprios costumes, como nós temos os nossos. Se a gente se aproxima demais deles, podemos ficar vivendo no meio deles, e pegarmos o jeito deles.

Esses seres invisíveis podem contaminar as pessoas, com jeitos diferentes: quando um jovem não está bem limpo, esse ser não vai passar jeito bom pra ele. Quando a pessoa tá bem limpa, acordou cedo, fez resguardo, aí esses seres vão contaminá-lo com coisa boa. Por isso, alguns jovens vão ser trabalhadores, outros vão ser preguiçosos. Quando alguém pede: “vai buscar aquilo”, ele não vai, porque ele não consegue levantar, tem alguma coisa no corpo que fica pesado, e ele não vai poder se levantar. Isso é porque foi contaminado, é como uma pedra que entrou no corpo dele.

Por esta razão, é que os jovens – sejam as moças, como os rapazes – e também os velhos, e as crianças, precisam receber ferroada de formiga *tapija'i*. E com isso que ficam protegidos da contaminação desses seres invisíveis. Na língua wajãpi, são chamados: *pane jarã*, *maramara jarã*, *ruru jarã*, *ewereã jarã*, *wari'y jarã*, *ka'a kuwa jarã*, e muitos outros. Esses fazem mal. Outros, como *jiporaka katu jarã*, *karuwa katu jarã*, *ewe katu jarã*, fazem bem.

Minha pesquisa mostra que esses donos da preguiça, da ferida, do furúnculo, da mentira não morrem. Quando aplica formiga *tapija'i*, eles sentem dor, mas não morrem. Alguns caem do corpo da pessoa que recebe a ferroada, mas nem sempre cai tudo. Por isso, não podemos usar formigas *tapija'i* que já foram aplicadas em outra pessoa. Além disso,

a pessoa que aplica formiga no rapaz tem de ser bom caçador; a mulher que aplica formiga tem de ser trabalhadora, senão vai contaminar a jovem com sua preguiça, ou com seu jeito de fofoqueira. Comparando, seria como se esses seres que contaminam com jeito ruim, fossem como uma planta cheia de praga no caule, na folha. Eles ficam grudando na pessoa, nas pernas, nos braços, na testa, na cintura. Por isso é que aplicamos formigas nessas partes do corpo.

São todas essas explicações que eu apresento na minha pesquisa, escrita em língua wajãpi. No texto, eu faço interpretação dos conhecimentos e também faço comparações como a dos jovens rapazes que são como flores desejadas pelos donos da floresta.

Ava pō Jawaruwa

Erovijāgwerã rerã kō:

Papa: Wyrakatu

Mamã: Nekuja

Tamõ: Waiwai

Sa'i: Werena + 2012

Eretarãgwerã:

Tea'i, Wajamanã, Jaki'i, Saky, Seretẽ, Jawaruwa, Atuwa, Kiki, Kanari, Tyro, Parawaja.

Ererekwarã: Monin

Tovijāgwerã kō: Komai & Ajareaty

Eakarãgwerã: Nintania, Ruwana, Ruwan Teko Wajãpi

Eposikoa: Teko rẽ ojimo'e ma'ẽ

Esakyawerã: 20 de junho de 1986

O pesquisador Jawaruwa Wajãpi é neto de Waiwai e da finada Werena. Filho do Wyrakatu e Nekuja, da aldeia Mariry, casado com Monin, filha caçula do finado líder Kumai. Tem duas filhas e um filho. Foi Presidente do Apina de 2011 a 2012. Começo, meio e o fim.

Produção do livro

Coordenação Formação de Pesquisadores Wajãpi, preparação dos originais e revisão técnica Dominique Tilkin Gallois

Desenhos Jawaruwa Wajãpi

Fotos Makarari Wajãpi, Jawaruwa Wajãpi e Eric Brochu

Projeto gráfico e diagramação Ana Marconato

Capa Ana Marconato, sobre desenho de Jawaruwa Wajãpi

Não esquecer do Iphan – acho que do Projeto do Pontão. Quem mais paga a impressão?

